MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

AP58
.S53 M9
v. 3

SPOLOK SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV A UMELCOV

SLOVAK WRITERS AND ARTISTS ASSOCIATION

CLEVELAND, OHIO U. S. A.

ROČNÍK (VOL.) 3 **1956** **ČÍSLO (NO.) 1**

INDIANA UNIVERSITY LIBRARY

ROČNÍK VOLUME III

MOST

ČÍSLO NUMBER 1

O krok ďalej

ANDREJ ŽARNOV

Revue *Most*, vychádzajúca zásluhou Rev. Jána J. Lacha, skončila svoj druhý ročník. Básnik Šprinc, ktorý prevzal zodpovednú úlohu jej redaktora, zaslúži si úctu a uznanie za svoju prácu. *Most* splnil nádej, ktorú sme doň od počiatku vkladali. Zoskupil okolo seba slovenských kultúrnych pracovníkov, roztratených po končinách slobodného sveta, a to natoľko, že dnes, na prahu tretieho ročníka, už môžu predstúpiť pred verejnosť v pevnom organizačnom rámci.

Nechceme sa klamať ilúziou, žeby akákoľvek organizačná forma vedela sama o sebe náležite splniť svoje poslanie, ak by postrádala vnútorného obsahu. No duchovnú náplň nepredstavujú a zďaleka nevyčerpávajú len stanovy alebo programové vyhlásenia. Naše úsilie o koncentráciu slovenských duchovných síl v zahraničí ponesie sa iba vtedy správnym smerom, keď bude mať za cieľ našu vlastnú obrodu a obrodu slovenského ducha. Pohyb a nie stagnáciu. Nie množstvo, ale kvalitu. Vzrast síce zo starých koreňov, no nie napodobnenie a prostú prístavbu, ale nadstavbu.

Bolo by omylom, ak by sme sa stále iba kochali romanticky v minulosti, neusilovali sa o jej precúdenie a nepoučili sa z jej záporov a kladov. Ak by sme zostávali pohľadom iba na povrchu vecí a neusilovali sa o vedecky disciplinovanejšie a hlbšie myslenie a posudzovanie javov v nás a okolo nás. Nemôžeme sa uzatvárať do veže vlastnej izolácie a nevidieť myšlienkové prúdy hýbuce svetom, nehľadieť sa s nimi vyporiadať a nevyťažiť z nich klady v prospech slovenskej duchovnosti a jej prvoradého zmyslu: slovenského človeka.

Ak *Most* dosiaľ zdarne plnil toto poslanie, bude jeho základnou úlohou, už ako orgánu slovenského kultúrneho exilu, združeného v Spolku slovenských spisovateľov a umelcov, aby na ďalšej svojej ceste stal sa ešte markantnejším odrazom našich snáh, smerujúcich k slovenskému bratstvu, k hĺbkam kresťanského humanizmu a k práci za umlčaný slovenský národ. Netraťme nádej, nezriekajme sa svojej pevnej viery a nekaľme si vzájomne lásku. Kto pevne verí vo vzkriesenie slovenského národa, nepostaví sa chrbtom k práci. Vzkriesený v sebe bude pracovať a bojovať za obnovu a slávu slovenského ducha. Srdcom, umom a duchom, mečom, piesňou a modlitbou. Po svojom, ale za spoločným cieľom. Lepšie, ako to robili pred nami. Aby tí, čo prídu po nás, mohli to robiť ešte lepšie.

Jozef Cíger-Hronský

FRANTIŠEK HRUŠOVSKÝ

Kto po prvý raz stretol sa s Jozefom Cígrom-Hronským, zohrial sa v jeho blízkosti, lebo pocítil teplo jeho srdečnej osobnosti. Ale keď sa díval na jeho usmievavú tvár, nevedel, čo tento úsmev znamená. Počúval, čo Jozef Cíger-Hronský hovorí a ako odpovedá na otázky, tváril sa. ako by všetko rozumel, hoci nie všetko mu bolo jasné. Myslel si, že tak rozprávajú veľkí spisovatelia. Odchádzal v akýchsi rozpakoch, ale s túžbou, aby sa s Jozefom Cígrom-Hronským stretol znova.

Ľudský zjav Jozefa Cígra-Hronského účinkoval na každého mocným dojmom a jeho osobnosť mala príťažlivú silu. Táto príťažlivosť pramenila z toho, že Jozef Cíger-Hronský sám je človekom, ktorý rád má ľudí. V každom vidí predovšetkým človeka a vie, ako sa treba k ľuďom približovať. Robil to vždy s takým ohľaduplným pochopením, že priblížil sa priamo k jadru človeka, i keď sa ľudia niekedy nazdávali, že jeho pohľad dotýka sa iba ich povrchu. Pred Jozefom Cígrom-Hronským nik nemusel otvárať svoju dušu, lebo on sám mal tajný kľúč; ktorým si otváral prístup až na dno človeka, s ktorým prichodil do styku. A takisto darmo bral na seba niekto masku a vyumelkovanou rečou proboval zakrývať svoju povahu a svoje úmysly, Jozef Cíger-Hronský mal hlboký zmysel pre farby a tóny a vedel rozoznať, čo je prirodzené a čo nepravé. Dobromyseľne sa usmieval a vyjadroval sa tak, že kto chcel, mohol v jeho slovách vidieť súhlas, alebo mohol im prikladať význam celkom opačný.

Jozef Cíger-Hronský je znalcom ľudí a preto vedel odhadovať cenu človeka, ktorý sa dostal do ohniska jeho nenápadného pozorovania. Ale práve preto, že poznal ľudí, mal lásku k ľuďom, lebo vedel oceňovať ich prednosti a vedel chápať aj príčiny ich nedokonalostí. "Ľudia sú takí, akí sú", — hovorieval, — a odsudzoval len tých, čo vedome, z vypočítavosti a s úmyslom nestatočným chcú sa predstavovať v podobe, aká im nepristane a nezodpovedá.

Jozef Cíger-Hronský má prirodzené ľudské srdce, ktorým vie sa približovať k ľuďom najrozličnejšieho druhu a ku všetkým stvoreniam. Mal vždy odpor k tomu, čo bolo neprirodzené a preto násilné, ale tým úprimnejší a priamo vrúcny bol jeho vzťah ku všetkému, čo v svojej podobe a činnosti plnilo zákony vlastnej prirodzenosti. Preto vedel nájsť osobný a živý pomer k ľuďom, zvieratám, rastlinám, k celej živej i mŕtvej prírode, ktorá v najrozličnejších zjavoch odzrkadľovala múdrosť a vôľu Stvoriteľa

Práve preto, že vo všetkom hľadal a nachádzal pôvodnú prirodzenosť. sám ostal vždy prirodzeným človekom, ktorý je osobne skromný, každému prístupný a ktorý v nijakom postavení nezradí sám seba.

Jozef Cíger-Hronský nikdy sa nepokladal za neomylného. V poznaní

vlastného omylu videl práve taký cenný poznatok ako v novom objave. Pretože póza hrdinstva bola jeho povahe cudzia, nevidel v tom nijaké poníženie, keď svoj omyl uznal. Veľkí ľudia nikdy sa neboja toho, že by ich slabosti, nedokonalosti a omyly ohrozili ich veľkosť. Jozefovi Cígrovi-Hronskému všeličo robilo v živote väčšie alebo menšie starosti, ale nikdy sa nestaral o to, v akom svetle bude sa javiť jeho osobnosť v zrkadle ľudských úsudkov.

Bol by na omyle, kto by sa nazdával, že Jozef Cíger-Hronský je človekom, ktorý citove nereaguje na vonkajšie popudy, čo sa dotýkajú jeho osoby. Pretože vedel sa vžívať do citového rozpoloženia iných a vie prežívať radosti i bolesti, krivdy a šťastie každého človeka, hlboko prežíval aj radosti vlastného života a bolestne dotýkali sa ho príkoria, ktoré si nezaslúžil. Radostí mal mnoho, lebo ich nachodil i tam, kde iní nenašli nič, a i najmenšia radosť vyvolala v ňom šťastné uspokojenie. Hovoril o nich a úprimne sa tešil, keď radovali sa s ním iní. Trpkosti, ktoré mu prinášal život, pokladal za svoj osobný údel. Koľko ich bolo, nik nevie, lebo o nich nehovoril, hoci ho boleli. Urážok a krívd ušlo sa mu dosť, ale nezlomili ho, lebo mal dosť sily, aby ich mužne zniesol.

Kto sa s Jozefom Cígrom-Hronským často stretal a mal možnosť postupne poznávať všetky stránky jeho ľudskej osobnosti, musel ho mať rád, lebo si vedel oceniť hĺbku jeho ducha a šľachetnosť jeho veľkého srdca. Naučil sa rozumieť i jeho reči, pochopil i zmysel jeho úsmevov a cítil, že je v blízkosti človeka, ktorý si zaslúži úctu a lásku.

*

Ľudia často dívajú sa na spisovateľa ako na zjav, ktorý je v každodennom živote neobvyklý a v ľudskej spoločnosti mimoriadny. Za čosi zvláštneho a mimoriadneho chceli sa pokladať a chceli byť pokladaní malí ľudkovia, ktorí za každú cenu chceli byť spisovateľmi, lebo na nijaké užitočné zamestnanie neboli súci. Jozef Cíger-Hronský aj keď vstúpil na pole literatúry a zaujal jedno z najpoprednejších miest medzi najvýznamnejšími slovenskými spisovateľmi, ostal vždy prirodzeným a skromným človekom. Nikdy o sebe ako o spisovateľovi nehovoril a svoju literárnu tvorbu neprečeňoval, lebo rovnako vážil si každé životné povolanie, ktoré slúži na povznesenie a obohatenie života vospolnosti.

Jozef Cíger-Hronský už ako študent pocítil v sebe sklony umelca a jeho túžbou bolo venovať sa maliarstvu. Bolo mnoho príčin, ktoré mu splnenie tohto životného sna znemožnili. Hoci nemohol nadobudnúť odborné vzdelanie v takom rozsahu, ako si želal, stal sa učiteľom kreslenia a navždy zachoval si lásku k tomuto druhu výtvarného umenia. Jeho životným povolaním stalo sa učiteľstvo a jeho umelecké nadanie priviedlo ho na pole literárnej tvorby.

Ako učiteľ žil v ustavičnom a mnohonásobnom spojení s ľuďmi. Vo svojich žiakoch poznával potomkov staršieho pokolenia a v ich rodičoch obyvateľov dediny alebo mesta, v ktorom účinkoval. Pri vykonávaní úloh svojho učiteľského povolania mal mnoho príležitostí pozorovať prostredie a život svojho pôsobiska. So zvýšenou pozornosťou všímal si ľudí, poznával ich povahu a individuálne vlastnosti a naučil sa chápať celé spoločenstvo, ktoré

tradíciami a zákonmi svojho kolektívneho života ovplyvňovalo povahu a život jednotlivcov.

Literárni kritikovia, ktorí mali posúdiť prvé plody literárnej tvorby nového slovenského spisovateľa, zvedení niektorými vonkajšími zjavmi jeho prác, zaradili ho do kategórie nasledovníkov Martina Kukučína, a nevedeli sa z tejto falošnej predstavy vymaniť ani potom, keď Jozef Cíger-Hronský novými a ďalšími dielami potvrdzoval, že nenasleduje nikoho, ide svojou vlastnou cestou a patrí mu osobitné miesto vo vývine slovenskej literatúry.

Mnohí čitatelia sa nazdávajú, že predmetom záujmu literárneho tvorcu sú iba ľudia zvláštni, ktorí svojou povahou a svojimi osudmi v nejakom zmysle stanú sa nápadnými a vyniknú v prostredí každodennosti. Takíto čitatelia sú tej mienky, že spisovateľ, ktorý chce napísať novelu alebo román, musí hľadať všelijakých čudákov a musí sa inšpirovať zjavmi a udalosťami, ktoré vzbudzujú pozornosť. Mnohí, ktorí si prečítali knihy Jozefa Cígra-Hronského, neraz kládli mu otázku, kde a ako našiel ľudí, ktorých postavy a osudy vystupujú v jeho dielach.

Na takéto otázky Jozef Cíger-Hronský vždy s úsmevom odpovedal, že nikoho nehľadal a nič neobjavil, lebo o každom človekovi možno napísať román alebo aspoň rozprávku. Ľudia chodia okolo rozličných zjavov a nezbadajú ich. Majú činnú účasť v rozličných udalostiach alebo boli aspoň svedkami rozličných príbehov, ale nevedeli by povedať, čo sa vlastne stalo. I vidia, i počujú i prežijú kadečo, ale nevedia sa zamyslieť a nemôžu si domyslieť, čo sa skrýva za vonkajšími zjavmi a aká je ich vnútorná súvislosť. Jozef Cíger-Hronský vidí, čo si mnohí nepovšimnú, počuje, čo iným unikne a na zdanlivej podrobnosti, ktorá si nezasluhuje pozornosť, osnuje pásmo deja a niť rozprávania. Kdesi na Horehroní pustil sa do reči s robotníkom a z tohto rozhovoru povstali *Brontove rozprávky*. Niekoľko letných týždňov strávil v Liptovskej Lužnej na úpätí Prašivej, rozhľadel sa v životných starostiach ľudí v tejto doline a takto získané poznatky použil na stavbu objemného románu *Chlieb*. V Heľpe celé dni počúval prostého drevorubača, ktorý vari ani čítať nevedel, a po návrate z dovolenky napísal román *Jozef Mak*. Inokedy pobudol v Hriňovej, poprizeral sa na rázovité postavy lazníkov, započúval sa do ich hovoru a o krátky čas vydal zväzok *Podpolianskych rozprávok*.

Letné prázdniny v roku 1943 strávili sme spolu na Sliači. Pre človeka, ako je Jozef Cíger-Hronský, na takomto letovisku je málo rozptýlenia. Mohol aspoň dospať všetko, čo za celý rok zameškal. Pretože ináč nemali sme tam čo robiť, vysedúvali sme na terase alebo v parku a Jozef Cíger-Hronský ma vyzval, aby som mu rozprával všetko, čo viem o obyvateľoch našej dediny a ich živote. Začali sme od horného konca na dolný a potom pokračovali sme opačným smerom po druhej strane od domu do domu. Povedal som všetko, čo mi zišlo na um a predstavoval som mu rad-radom sedliakov i želiarov, ako žili v mojej pamäti. Chvíľami musel som sa zastaviť a uviesť rozličné podrobnosti, na ktoré bol zvedavý. Pozorne počúval, kedy-tedy si niečo poznačil, usmial sa, časom sa z chuti rozosmial a takto pokračovali sme

ďalej. Keď sme za niekoľko popoludní pospomínali všetko, čo sa dalo o Brestovanoch porozprávať, Jozef Cíger-Hronský sa spokojne zasmial a povedal: "Román je hotový!"

Nebol hotový, ani sa nezačal, ale Jozef Cíger-Hronský mal dostatok materiálu, z ktorého vedel za krátky čas stvoriť román *Na Bukvovom dvore.*

Spisovateľ, ako je Jozef Cíger-Hronský, nemusel námety pre svoju literárnu tvorbu zhľadúvať. Našiel ich na každom kroku. Potreboval len trochu času a pokoja, aby v jeho predstave dozreli na hotové plody. Ak si našiel takýto čas, na jeden dúšok napísal celú knihu, odovzdal rukopis a nikdy viac sa naň nepodíval. Nič neopravoval, nemenil, nedoplňoval a neprikrášľoval. Proces umeleckého tvorenia bol skončený a ďalšiu prácu vykonala tlačiareň.

Mohlo by sa povedať, že Jozef Cíger-Hronský tvoril bez námahy. Rozprávky alebo novely písal na jedno posedenie, obyčajne v noci, po celodennej robote. Kapitoly románu jedna za druhou vychodili spod jeho pera. Správnejšie bolo by azda povedať, že samo písanie nerobilo mu ťažkosti, lebo vec, ktorú chcel položiť na papier, mal v predstave už hotovú a bolo jej treba dať len poslednú a konečnú formu. Vnútorný proces literárneho tvorenia aj uňho bol iste spojený s napnutím ktoré unavuje a vyčerpáva. Jozef Cíger-Hronský ako spisovateľ uvedomoval si svoju zodpovednosť a prísne kontroloval svoju tvorbu.

Na koncerte s obdivom dívame sa na ruky virtuóza, ktorý dotykom prstov vyvoláva z hudobného nástroja zázračné zvuky nesmrteľnej skladby. Veľkosť umelca nie je len v technickej dokonalosti jeho hry. A Jozef Cíger-Hronský je veľkým umelcom, ktorý do svojich diel vdýchol svojho ducha.

Osobitnú kapitolu v literárnej tvorbe Jozefa Cígra-Hronského tvoria jeho povesti, historické rozprávky a román *Andreas Búr Majster.* Nezáleží na tom, z ktorého veku, z akého spoločenského prostredia alebo kultúrneho ovzdušia pochodia námety, ktoré spracoval. Jozef Cíger-Hronský práve preto, že sa vyznal v krútňave prítomnosti, vedel sa vžiť i do dávnych vekov a oživoval minulosť takým spôsobom, že čitateľ aj v týchto jeho dielach nachodí sviežosť skutočného života bez muzeálneho pachu.

Státisíce vďačných čitateľov mali Hronského rozprávky pre mládež. Ako učiteľ mal príležitosť sa naučiť, čo je dieťa, aký je svet jeho záujmov, po čom túži, čo potrebuje a čo mu treba v literatúre podávať. Celé pokolenia slovenských detí priam hltali Hronského rozprávky a niektoré z týchto kníh, preložené do cudzích rečí, roznášali radosť Hronského duše aj deťom iných národov. Ba tieto Hronského rozprávky s napínavým dejom, s prekvapujúcimi situáciami a s nenapodobniteľnou rečou vedeli upútať aj dospelých čitateľov, ktorí v tomto druhu literatúry hľadali príjemné osvieženie a našli v ňom nový dôvod, aby obdivovali bohatstvo a šírku Hronského talentu.

Jozef Cíger-Hronský i svoje umelecky veľmi náročné novely vydával pod skromným menom rozprávok. Azda i preto, lebo rád rozpráva a kladie dôraz na reč, ktorou možno povedať viac ako popisovaním, ktoré u čitateľa nevyvoláva predstavu, akú mal pred očami spisovateľ. Reč Jozefa Cígra-

Hronského nie je len vonkajším výrazovým prostriedkom jeho tvorby. Je podstatnou čiastkou a umeleckou hodnotou celého jeho diela. Je taká bohatá, svojrázna a — mohli by sme povedať, — rafinovaná, že len odborne vzdelaní znalci môžu ju študovať a náležite oceniť. Prostý čitateľ môže ju len obdivovať a s pôžitkom vychutnávať.

*

Bolo neoceniteľným šťastím pre celý kultúrny život slovenský, že Jozef Cíger-Hronský po niekoľkých rokoch učiteľského účinkovania zakotvil v Turčianskom Sv. Martine, zriekol sa učiteľskej služby, prijal miesto tajomníka a potom i úrad správcu Matice slovenskej. Ak sa Matica slovenská stala naozaj tým, čím mala už podľa predstavy zakladateľov byť a čo v nej slovenský národ chcel mať, bolo to vo veľkej miere zásluhou Jozefa Cígra-Hronského. Zo skromného kultúrneho ústavu, ktorého činnosť bola mnohými okolnosťami obmedzená a z vlastnej sily nemohla sa rozrásť, vyrástla veľká ustanovizeň, organizovaná, vybudovaná a vystrojená z každej stránky tak, že postupne mohla rozširovať svoj program a bola schopná plniť mnohé nové úlohy vo vývine slovenského kultúrneho života.

Jozef Cíger-Hronský žartovne hovorieval o tom, čo pri svojom príchode našiel v Matici slovenskej. Nikdy nehovoril o tom, čo on ako tajomník a správca Matice slovenskej vykonal alebo iným vykonať umožnil. I v tomto postavení ostal skromným človekom, lebo chcel byť len prvým robotníkom, ktorý má radosť z práce a z jej výsledkov.

Kto chce mnoho vykonať, nesmie sa báť veľkých cieľov a musí mať dosť odvahy brať na seba zodpovednosť, ktorá súvisí s veľkými úlohami. Jozef Cíger-Hronský nikdy nebol malicherným trochárom. Pretože bol vždy človekom podnikavým, mal veľkorysé plány a neustupoval pred ťažkosťami, ktoré bolo treba zdolávať.

Podľa predstavy Jozefa Cígra-Hronského Matica slovenská nemala byť len ústavom, ktorého činnosť vyčerpávala by sa predovšetkým v práci osvetovej a ktorá by plnila na poli vedy a umenia len také úlohy, aké jej budú pridelené. Matica slovenská, ako si ju predstavoval a ako ju cieľavedome budoval Jozef Cíger-Hronský, mala prevziať do svojho programu všetky úlohy, ktoré mala mať slovenská kultúra v rozvoji slovenského národného života.

Jozef Cíger-Hronský za krátky čas svojho účinkovania v Matici slovenskej jasne si uvedomil, že v pomeroch, v akých bolo Slovensko, Matica slovenská len vtedy bude slobodne a úspešne plniť svoje poslanie, ak bude pevne stáť na vlastných nohách a nebude odkázaná na veľkodušnú milosť úradných kruhov, ktoré si osobovali právo rozhodovať o všetkých otázkach slovenského života a s obľubou začali prízvukovať, že na Slovensko doplácajú. Jozef Cíger-Hronský hľadal a našiel východisko zo situácie, do akej sa Matica slovenská v takýchto okolnostiach dostala. Podľa jeho presvedčenia Matica slovenská musí mať bezpečnú oporu v najširších vrstvách slovenského národa a musí byť aj zo stránky hospodárskej sebestačná. Ťažko si bolo predstaviť, ako môže byť kultúrna ustanovizeň finančne sebestačná, ale výpočty Jozefa Cígra-Hronského aj na túto otázku dávali spoľahlivú odpo-

veď. Keď Matica slovenská vzrastie na členstve, zvýši sa odber kníh a tým zvýši sa aj jej vydavateľská činnosť. Takýmto činom budú zaistené prostriedky aj na tú čiastku jej programu, ktorá do pokladnice Matice slovenskej príjem nedonáša, ale je podstatnou čiastkou jej kultúrnej činnosti. Matica slovenská získavala ročne tisíce nových členov a jej miestne odbory získavali stovky ďalších. Odbyt matičných kníh vo forme členských podielov z roka na rok stúpal. Knihy Matice slovenskej vychodili vo veľkom náklade a rozchádzali sa po Slovensku v takom počte, že v odpredaji kníh Slovensko predstihlo vari všetky krajiny strednej Európy. Jozef Cíger-Hronský dal si záležať na tom, aby aj o tejto otázke mal spoľahlivé informácie a správnu predstavu. Bol to zjav, ktorý mal niekoľkonásobný význam a Jozef Cíger-Hronský viedol, organizoval a budoval Maticu slovenskú tak, aby tento vývin stále pokračoval.

Jadrom Matice slovenskej nebolo jej nakladateľstvo, ale jej vedecké a umelecké odbory. Aby svoju úlohu mohli plniť, museli byť živé, práceschopné a z osobnej i vecnej stránky náležite vystrojené. Popri už jestvujúcich niekoľkých odboroch povstali v lone Matice slovenskej odbory nové. Každý mal svojho referenta, vydával svoj zborník a svoje spisy. Jozef Cíger-Hronský sám staral sa aj o to, aby referenti jednotlivých odborov nadobudli si akademické hodnosti, ktoré svedčili o ich odbornej kvalifikácii na prácu, čo mali vykonávať. Po takomto prebudovaní dostala Matica slovenská charakter slovenskej akadémie vied a umení, zaujala vedúce postavenie v kultúrnom živote slovenskom a nadobudla vážnosť, ktorú nebolo možné podceňovať.

Matica slovenská opatrovala vo svojej budove bohatú knižnicu, v ktorej boli zhromaždené vari všetky plody slovenskej duchovnej tvorby. Aby knižnica Matice slovenskej mohla stále vzrastať a aby bola prístupná všetkým domácim i zahraničným pracovníkom, Jozef Cíger-Hronský chcel aj túto otazku vyriešiť spôsobom veľkorysým. Matičná knižnica mala sa stať základom Slovenskej Národnej Knižnice, ktorá ako osobitná kultúrna ustanovizeň mala byť aj v budúcnosti pričlenená k Matici slovenskej, ale mala byť umiestená vo vlastnej, všetkým potrebám modernej knižnice vyhovujúcej budove a pod vlastnou správou mala plniť úlohy, aké majú podobné ustanovizne v kultúrnom živote iných národov. Myšlienka stala sa skutkom a Jozef Cíger-Hronský sa staral, aby zo skromných začiatkov postupne vyrástala nová kultúrna ustanovizeň, ktorá by dôstojne reprezentovala výšku slovenskej kultúry.

Jozef Cíger-Hronský ako správca Matice slovenskej mal aj iné plány. Aby ich mohol uskutočniť, musel postupovať rozvážne a opatrne, lebo vedel, ako ťažko je presvedčovať ľudí, ktorí sú nechápaví a boja sa veľkých podnikov. V správnych orgánoch Matice slovenskej boli členmi aj takí ľudia, ktorí ťažko vedeli svoje zastaralé národovecké náhľady prispôsobovať pokrokovým plánom podnikavého Jozefa Cígra-Hronského. Žili z minulosti, nevedeli sa vžiť do rušnej prítomnosti a už vonkoncom neboli schopní v prítomnosti budovať základy budúcnosti. Jozef Cíger-Hronský nezabúdal na

minulosť, dokonale sa orientoval vo vírení prítomného života, ale vedel sa zahľadieť i do blízkej i ďalekej slovenskej budúcnosti.

Svoje plány, od uskutočnenia ktorých závisel pokrok a rozvoj slovenskej kultúry a celého slovenského života, musel príslušným orgánom Matice slovenskej predkladať v takej forme, aby jeho zámery nenarazili hneď na začiatku na neprekonateľný múr nedôvery a odporu. Každý člen správy alebo výboru Matice slovenskej vedel, ako táto ustanovizeň rastie na členstve a videl aj to, ako sa rozrastá jej vydavateľská činnosť. O tom už nikoho nebolo treba presvedčovať. V budove Matice slovenskej nebolo už miesta na uskladnenie nových vydaní a celé vagóny kníh bolo treba uložiť v prenajatých skladiskách na rozličných miestach. Nebolo ťažko presvedčiť nedôverčivých členov správy a výboru Matice slovenskej o tom, že treba postaviť osobitnú budovu, ktorá by slúžila za skladisko. Keď návrh na stavbu a rozpočet bol schválený, v bezprostrednej blízkosti matičnej budovy začala rásť budova nová. Keď už bola pod strechou, vyšlo na javo, že v novej budove nebude nijaké skladisko, ale vlastná tlačiareň Matice slovenskej.

K novej budove o krátky čas pristavilo sa nové krídlo a potom ďalšie. Staré domy sa rúcali a na ich miesto rástli nové čiastky Neografie. Tlačiareň bola najmodernejšie zariadená a mohla vykonávať všetky druhy práce. Jozef Cíger-Hronský len sám by vedel povedať, ako mohol zakúpiť stavebné pozemky, kde a akým spôsobom získal pôžičku, koľko starostí mal so zadovážením stavebného materiálu, čo všetko musel vykonať, aby dostal všetky druhy strojov a kde našiel pre tlačiareň dostatočný počet odborných robotníkov. Neografia zamestnávala niekoľko sto ľudí a mohla tlačiť nielen časopisy a knihy, ale i všetky druhy tlačív, obrazy, poštové známky a bankovky Slovenskej republiky.

Neografia bola podnikom, na ktorý Jozef Cíger-Hronský právom mohol byť hrdý. Nebol hrdý, len sa tešil, že po dlhých rokoch tajného plánovania a príprav mala Matica slovenská vlastnú tlačiareň, ktorá znamenala obohatenie Slovenska a svojou výkonnosťou prispela na rozprúdenie slovenského kultúrneho života.

V súvislosti s reorganizovaním Matice slovenskej, so založením Slovenskej Národnej Knižnice a s vybudovaním Neografie bolo treba vyriešiť celý rad otázok povahy technickej, administratívno-právnej a finančnej. Všetky tieto otázky mohol si trúfať úspešne vyriešiť len človek širokého rozhľadu, praktický a podnikavý, ktorý vie, čo chce a vie nájsť i spôsob, ako dosiahnuť cieľ. Mnohoraké ťažkosti a prekážky ho neznechutili a nezlomili. Mohli ho len na čas zdržať. Dielo, do ktorého sa pustil, musel za každú cenu dokončiť a dokončil ho.

Hoci celé dni a noci mal hlavu plnú starostí, ktoré ohrožovali jeho zdravie, jednako aj v takýchto okolnostiach našiel si chvíľu na literárnu tvorbu. Rukopisy jeho nových prác rodili sa nad ránom. Hoci táto robota oslabovala jeho oči, v práci neustával.

Len ľudia veľkého ducha a hlbokej viery môžu mať toľko energie a môžu brať na seba takú ťarchu zodpovednosti, akú vzal na seba a niesol or-

ganizátor a budovateľ slovenského kultúrneho života Jozef Cíger-Hronský. Všetci, ktorí mali česť byť jeho spolupracovníkmi, len s úctou a obdivom môžu spomínať na svojho predstaveného, ktorého príklad len v miere nepatrnej mohli nasledovať.

*

Jozef Cíger-Hronský nepokladal sa za rečníka a ani nemal rád vzrušené rečnícke výbuchy o láske k národu. Jednako všetky svoje sily a celý svoj život postavil do služieb slovenskej kultúry, lebo celým srdcom miloval svoj národ. Nikdy nehovoril o sebe a nerád hovoril aj o svojej literárnej tvorbe. Naproti tomu rád, často a s nadšením hovorieval o svojich plánoch, lebo vždy sa mu zdalo, že málo je toho, čo už vykonal a bolo by treba vykonať viac.

Hoci často sa vyjadroval, že v politike sa nevyzná, mal aj o politike a politikoch svoju mienku. To, čo Jozef Cíger-Hronský na kultúrnom poli slovenského života robil, bolo mocnou oporou slovenského národa v boji o slobodu a samostatnosť. V politike bývajú i kompromisy a ľudia, ktorí v kompromisoch vidia nielen pružnosť taktiky, ale i múdrosť, ľahko sa dopúšťajú i zrady a hľadajú dôvody na ospravedlnenie takéhoto postupu. Jozef Cíger-Hronský v zásadných otázkach slovenského národného života odsudzoval každý pokus o kompromis a videl v takomto postupe slabosť, nezodpovednosť a hriešne kupčenie s právom národa.

Matica slovenská pod vedením Jozefa Cígra-Hronského tvorila druhý front v borbe za slobodu Slovenska. Dôkazom toho bol nielen povestný 12. máj, kedy Matica slovenská otvorene, jasne a nekompromisne postavila sa za neporušenú rýdzosť slovenčiny a týmto činom so všetkou rozhodnosťou odsúdila i politické tendencie, ktoré boli v rozpore so slovenskou samobytnosťou a so slovenským právom. Toto víťazstvo nad protivníkmi slovenčiny, vybojované na pôde Matice slovenskej, bolo predzvesťou porážky všetkých nepriateľov slovenskej samostatnosti. Jozef Cíger-Hronský v konečné víťazstvo slovenského boja pevne veril a cestu k samostatnosti Slovenska pripravoval. Historikovi, ktorý s pokojnou rozvahou bude skúmať a hodnotiť jednotlivé zjavy na ceste slovenského národa k štátnej samostatnosti, nebude ťažko zistiť, aký podiel mala v tejto fáze dejinného vývinu Matica slovenská, ktorú spravoval Jozef Cíger-Hronský.

Nemôže prekvapiť, že Matica slovenská hneď od prvej chvíle a bez výhrad postavila sa do služby slovenskej samostatnosti a upevňovala jej základy mocnými piliermi kultúrnej tvorby. Jozef Cíger-Hronský, ako vždy, i teraz mal kritické stanovisko k niektorým zjavom, ktoré sa vynorili v slovenskom živote, ale veril, že národná sloboda a štátna samostatnosť je veľká a svätá vec, ktorú nijaké chyby a nedostatky nemôžu znehodnotiť. S plnou energiou svojej podnikavosti pokračoval v uskutočňovaní kultúrnych plánov, lebo chápal ako svoju osobnú povinnosť, aby zo všetkých síl prispel na rozvoj slobodného slovenského života v Slovenskej republike.

Plány, ktoré mal Jozef Cíger-Hronský pred sebou, rad-radom stávali sa skutočnosťou a bolo treba len času, aby boli završené. Potom mohol sa vrátiť k peru a oddať sa literárnej tvorbe.

Jozef Cíger-Hronský nikdy nebol rojkom, lebo naučil sa s otvorenými očami pozerať do tváre každej skutočnosti a nerobil si ilúzie ani o tom, aké následky môže mať vývin vojnových udalostí a medzinárodnej situácie pre budúcnosť Slovenskej republiky. Jednako ani na chvíľu neupadol do malomyseľnosti a nezaváhal v rozhodnom postoji k štátnej samostatnosti Slovenska. Nijaké vonkajšie okolnosti nemohli ovplyvniť jeho presvedčenie a nič nemohlo ho mýliť v práci, ktorej žil.

Jozef Cíger-Hronský všeličo predvídal a na všeličo bol pripravený. Ale ani on, skúsený znalec všetkých slabostí a špinavostí ľudskej povahy nemohol predvídať, že zločinecki hrdinovia hanebného odboja proti Slovenskej republike hneď pri prvom útoku na slovenskú samostatnosť správcu Matice slovenskej vyvlečú z domu a uvrhnú do väzenia, odkiaľ odvádzajú ľudí na popravu do Sklabiny. V pivnici, postriekanej krvou nevinných obetí partizánskeho zúrenia, si uvedomil, aké ruky siahli na neho a aký osud bude mať slovenský národ, olúpený o vlastný štát.

Jozef Cíger-Hronský všeličo vedel zniesť, ale takúto nezaslúženú potupu a takéto bezpríkladné príkorie zniesť nemohol. Po takýchto skúsenostiach rozhodol sa opustiť Slovensko a len čo nadišla príležitosť, odišiel. Zanechal všetko, ale odniesol si so sebou celú svoju lásku a oddanosť k národu, ktorému vždy slúžil, a odchádzal s hlbokou vierou v Božiu prozreteľnosť, ktorá napokon zvíťazí nad každou krivdou.

V osude Jozefa Cígra-Hronského odzrkadľuje sa osud celého slovenského národa.

Jozef Cíger-Hronský, ktorý patrí medzi najvýznamnejšie súčasné slovenské osobnosti, stal sa vyhnancom. Bez bolesti a mužne znášal všetky trpkosti, s ktorými sa v cudzom svete stretal. Ale nemohol bez bolesti zniesť, že medzi ľuďmi, ktorí špinavými rukami siahali na jeho česť a chceli ho potupiť v očiach národa, boli i niektorí z jeho bývalých spolupracovníkov.

Po krátkom pobyte v Rakúsku za niekoľko mesiacov osviežil sa v krásnom prírodnom zátiší na gazdovstve statočného bavorského sedliaka, odkiaľ putoval na juh, do slnečného Talianska a niekoľko rokov prežil v Ríme. Pre človeka, ktorého život napĺňuje ustavičná práca, dlhé sú dni bez roboty. Jozef Cíger-Hronský našiel v Ríme ovzdušie, ktoré vyplnilo prázdnotu jeho dní. Historické pamätnosti a umelecké poklady Večného Mesta upútali jeho pozornosť a zamestnali jeho myseľ. Celé hodiny vedel sa dívať na hmotné pozostatky slávy svetovládneho impéria a zamýšľal sa nad osudom ľudí a národov v dejinnom prúde tisícročí. Mocným dojmom pôsobili naň starobylé rímske baziliky, ktoré vyrástali na troskách pohanstva, prežili búrky vekov a svedčia o nepochybnom víťazstve ducha nad hmotou, pravdy nad bludom a lásky nad silou zbraní. Tu znova ožila v ňom dávna túžba, vrátil sa k snu svojej mladosti a navštevoval akadémiu výtvarných umení, aby odborným štúdiom zdokonalil svoje maliarske schopnosti. Kreslil a maľoval a na stovkách obrazov zachytil, čo zaujalo jeho umeleckú predstavu. V tomto druhu tvorby nachodil radosť a uspokojenie a zabúdal na každodenné trpkosti svojho vyhnaneckého osudu. Chystal sa napísať aj sériu rozprávok s rímskymi

SLOVENSKÍ KULTÚRNI PRACOVNÍCI, KTORÍ PO TRAGÉDII SVOJEJ VLASTI V ROZLIČNÝCH KONČINÁCH SVETA NAŠLI NOVÚ ŽIVOTNÚ POSTAŤ, AJ ĎALEKO OD SVOJEJ UJARMENEJ DOMOVINY CHCÚ POKRAČOVAŤ V TVORBE, KTORÁ BY PRED TVÁROU SLOBODNÉHO SVETA VYDALA SVEDECTVO O DUCHOVNEJ VÝŠKE A MRAVNEJ SILE SLOVENSKÉHO NÁRODA. ABY SA V TEJTO SLUŽBE SLOVENSKÉHO DUCHA MOHLI V BRATSKEJ LÁSKE OPIERAŤ JEDEN O DRUHÉHO, ZDRUŽILI SA V SPOLOK SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV A UMELCOV A ZVOLILI SI ZA SVOJHO

ČESTNÉHO PREDSEDU

PÁNA

JOZEFA CÍGRA HRONSKÉHO

KTORÝ AKO SPISOVATEĽ SVOJRÁZNOU TVORBOU OBOHATIL SLOVENSKÚ LITERATÚRU, AKO SPRÁVCA MATICE SLOVENSKEJ ZASLÚŽIL SA O ROZVOJ SLOVENSKEJ VZDELANOSTI, AKO BUDOVATEĽ NEOGRAFIE PRISPEL NA ZVEĽADENIE SLOVENSKÉHO KULTÚRNEHO ŽIVOTA A CELOU SVOJOU ČINNOSŤOU POVZNIESOL SEBAVEDOMIE SLOVENSKÉHO NÁRODA. POKLADÁME SI ZA ČESŤ, ŽE Z PRÍLEŽITOSTI JEHO ŠESŤDESIATKY TÝMTO ČINOM MÔŽEME MU VZDAŤ VĎAČNÚ POCTU.

V JANUÁRI 1956.

Andrej Žarnov
Mikuláš Šprinc
Msgr. Miloš K. Mlynarovič
Rev. John J. Lach
František Hrušovský
Karol Strmeň

námetmi, ale tejto práci nestačil sa venovať, lebo v jeho hlave dozrela zložitá skladba nového románu, ktorý pod názvom *Svet na Trasovisku* podáva obraz tak zvaného "povstania" na Slovensku.

Aký vplyv malo ovzdušie Ríma na jeho dušu a v akej podobe a do akej miery odzrkadlí sa tento vplyv aj v jeho literárnej tvorbe, o tom budú svedčiť diela, ktoré ešte napíše.

Po niekoľkých rokoch aj z Ríma musel sa pobrať. Prečo musel opustiť Rím a ako odcestoval z Talianska do Argentíny, to raz rozpovie on sám. Bude to rozprávka iste veľmi napínavá. Jozef Cíger-Hronský, ktorého predstavovali ako nasledovníka Kukučínovho, teraz naozaj nasledoval Martina Kukučína na púti do Južnej Ameriky.

Argentína je ďaleko a v životných pomeroch tejto krajiny nenašiel také podmienky, aby mohol narábať aj perom. Život je tvrdý a Jozef Cíger-Hronský musí sa starať predovšetkým o chlieb. Roboty sa nikdy nebál, ale práca, ktorú vykonáva, ho unavuje a vyčerpáva a už neostáva mu ani času ani

sily, aby mohol napísať, čo po nových, bohatých a vzrušujúcich skúsenostiach chcel by povedať.

Jozef Cíger-Hronský vždy rád mal ľudí a spoločnosť. Teraz žije v samote len v kruhu svojej rodiny. Nuž nech v tejto samote ďaleko od svojej vlasti vie, že po celom šírom svete je mnoho Slovákov, ktorí naňho nezabúdajú a chceli by mu splatiť aspoň nepatrnú čiastku dlhu, ktorým je mu zaviazaný celý vďačný národ.

*

Bolo by omylom, keby tieto riadky niekto pokladal za pokus, ktory by chcel zhodnotiť osobnosť a dielo Jozefa Cígra-Hronského. Na takú úlohu je ešte čas a musia ju vykonať ľudia povolanejší. V tomto článku chcel som z príležitosti šesťdesiatky Jozefa Cígra-Hronského povedať len to, čo je v ňom napísané. Jozef Cíger-Hronský môže sa po jeho prečítaní usmiať. Čo bude značiť jeho úsmev, neviem. Azda i to, že prijal tieto riadky s priateľským porozumením.

POD VAVRÍN

(J. C. Hronskému)

Tak ako záhradník, čo slúžil bez oddychu,
by krásu vyčaril a znásobil ju rokmi,
svoj úsmev slnečný prelieval v miazgu lichú,
a bol to orgován a vial nám pod oblokmi.

A pulz nám plápolal a prudká vlna dychu
sa piesňou vzdúvala a znela nám krokmi
znad brázdy hrobovej, kde vzbúdzala sa v tichu
zo spánku najkrajšia, tá s krvavými bokmi.

I pošla ako jar, a tam dnes odpočíva
pod vŕbou smútočnou, kde rastie tŕň a hložie,
pod húšťou desivou, kde šakal zo tmy zíva,

lež príkrov hrobový, čo slzy žihliav pije,
pod srdcom ševelí a číha slnce božie,
kým lúčmi rozochvie zvončeky konválie.

Andrej Žarnov

SPRÁVCA MATICE SLOVENSKEJ

(J. C. Hronskému k šesťdesiatke)

Vybrať im zaprášené srdce z okovanej truhly,
to prizabité, ale ešte živé ľudské srdce,
pustiť ho voľne lietať ako jarabého sokola,
nech zmerá neba nášho všetky štyri uhly,
nech krúži nad rodnými dolinami dokola
a varovať ho tajnou rečou Sokoliara Tomáša,
nech smrtonosné šípy malosti ho neskolia.

Odhŕnuť rukou majstra hnijúce už lístie z prameňa,
čo pridusený nevie rozliať svoje požehnanie;
to zdravé žriedlo ubitého nášho plemena,
nech díva sa doň belosť skál a neba modrota.
Vziať potom pero, omočiť ho do červenej krvi,
nech slovo takto stvárnené má všetky farby zeme,
a ktokoľvek ho ako majerán raz v prstoch zmrví,
nech cíti vôňu dedovizne, hradov, čara na grúňoch,
na ktoré v svite rána abo v chlade večerov
nesú sa lásky naše ako kŕdle bielych holubov.

Byť vyprávačom-čarodejom všetkým maličkým,
svet vytvárať im nevinný a plný veľkých tajov,
v ktorom im ožil Zajko, Budkáčik i kozliatka
a naplniť im mladé, vnímajúce hlavy
dávnymi dejmi, pokladmi ich nehynúcej slávy,
nech šľabikujú si ju v svojich čistých snoch,
keď s mamičkami v lete pôjdu na lúky a do lesov.

Tvorivo kráčať žitím bez strachu a šialby,
kým v dlaniach bratov zaskvejú sa drahé kamene,
Len Pán Boh dobrý spokojných čias dal by,
kým zmiznú tône, kým na tvári nášho osudu
neobjavia sa v sláve všetky jeho vlastné farby,
kým rozvinie sa pod slnkom jak ruža stolistá,
kým vo vzkriesení plnom neskončí sa cesta tŕnistá.

A rástlo dielo veľké, duželа jak jedľa Matica
a dych jej teplý vial jak plodné vánky jari,
keď rumenec nám všetkým hrdo sadal na líca
a vojakovi nášmu blyšťala sa vlastná prilbica.
Slovenská duša chvela sa jak vtáča odovzdane v hrsti,
kým rástla bujná pšenice nám zo slovenskej prsti.

A kráčal poľom ducha starostlivý správca Matice
a jeho ruky plné zrna, ktoré múdro sial,
kým nádej liala sa jak splavy na žencov a na žnice.

*

Preťatý vpoly kosákom a dobíjaný kladivom
leží Štát slovenský jak rozčesnutý strom;
hoc bez koruny, zelená sa ešte mocný peň
a miazga jeho ženie k neodvratným rozkvitom.

Kráčame s Tebou, umný šafár, na pochode srditom,
a kráča s nami zneuctená naša Matica,
so svojím veľkým správcom, umelcom a so synom,
keď v cudzej zemi venčí mu dnes čelo vavrínom.

Mikuláš Šprinc

Svet na Trasovisku

(Kapitola z románu)

JOZEF C. HRONSKÝ

I Martin Hrančok vybral sa s bielou paňou a Zbygniewom, vyšiel s nimi na kuse, skoro pod samu horu nad krížom. Starý Gonda ho vystrojil, aby išiel pozrieť, ako na susednom laze Grnáčovci robia jamy na zemiakovisku a kapustnisku. Ako ich vystieľajú slamou a čosi schovávajú v poli.

Tak sa dostal Hrančok na Grnáčovie laz.

K jamám nie, lebo bolo už i neskoro i rušná začala byť aj táto dolina a už sa z dvora nikam odchodiť nechcelo, ba i samému sa prihodilo ponáhľať domov.

Hodne predtým, čo v Bebrave nastalo to vzrušenie, lebo od Ličkovej prišlo auto s ranenými partizánmi odkiaľsi poniže Krupiny, vtedy vyšli z dediny i tí traja chlapi: dvaja Rusi a ten čašník od Zlatých Moraviec. I na kelnerovi bolo poznať, že pil, ale ten bol dosť triezvy, no Rusi sa hodne tackali a už na ceste za dedinou bola s nimi bieda.

Ten nižší, temer celkom čierny s úzkou tvárou, srditý a najväčšmi spitý, naraz sa na ceste obrátil, vystrelil do vzduchu a začal ľudí pristavovať:

— Kde ideš? Ty! Nazad! Ech, ja tvoju mať!... Všetci nazad! Bojovať!... Všetci bojovať! Nemcov zabíjať! Ech, ja tvoju mať!...

Nuž bola s ním bieda.

Čašník ho obracal, chytal za rameno, že ženy a deti nemôžu bojovať, veď sú to ľudia, čo utekajú, ale Rus sa nedal.

— Všetci bojovať! Všetci... Tvoju mať!... Ty buď ticho! Ti-

cho!... Azda si ty aj Nemec!... Kto ťa vie?... Kto ťa vie, či si nie Nemec? I teba zabijem! Taký si ako Nemec!...

— To je nie Nemec, Vasil, to je Anton! — zamiešal sa druhý Rus, široký chlap, čo sa neprestajne smial a smial. — To je náš Anton, Vasil, náš Anton, brat!

— Ale on schoval tú žienku, on! On!... Ech, ktoho vie, či je nic Nemec!... On ju schoval. Alebo ty!

— Hlúpy si, Vasil!

— Tak si ju ty schoval! Ty!... Už si ju raz predo mnou schoval! Ech, tvoju mať!..

Zabudol na cestu, na ľudí, ktorí už i tak sami sa zďaleka vyhýbali a dával sa do širokého Rusa už tu za dedinou.

Jedovatý človek bol, až sa mu zavše od jedu skrčila úzka tvár, sťa by sa mu do úst celá bola prepadla.

No odtiaľto sa nejako pohli.

Čašník Anton ich pohýbal alebo Vasil už odtiaľto zazrel pozostatky Ukrajincov pri Siheľčici a to ho pohlo, lebo na Ukrajincov sa hneval, hoc nebol si istý ani sám, prečo sa na nich tak hnevá. Možno bol by strieľal priam do nich, ale spoločníci naň dbali, krotili ho, no i tak rozohnal uzimených nešťastníkov pri potoku. Niekoľkí v strachu prebrodili cez vodu, ale väčšinu začal hnať pred sebou, nadával, že čakajú na Nemcov, klial, Anton mu prisviedčal i krotil a široký druhý Rus sa smial.

Celkom veselo vyvolával na poplašený kŕdeľ, čo mal zakázané hýbať sa z tohoto miesta, ale teraz sa pohol i začal sa zasa vliecť hore siheľčianskou dolinou.

Kde?

Kto sa o to staral!

Vasil ich hnal a na chvíľu zabudol na bielu ženu, na bielu paniu.

Lenže nezabudol na ňu úplne.

Na zákrute pri Geljenovie laze znova mu prišla na um, znova sa mu skrčila tvár, ešte viac ho jedovalo, že sa druhý Rus iba smeje a smeje, zavše sa mu od smiechu ani kráčať nechce.

Fľašku mal u seba Anton.

Za dedinou si myslel, Vasilovi je už dosť, tomu dávať netreba, ale pri Geljenovom laze si rozhútal, že bude lepšie spiť ho ešte väčšmi i začal ho núkať a tu vyprázdnili fľašku do dna.

Vtedy, keď najväčšmi hučala ličkovská siréna.

Pri Grnáčovie laze Vasil mieril rovno do dvora, tým dvom sa ta ani nechcelo, no museli za ním ísť.

Tam stál vtedy na dvore i Martin Hrančok, ba vlastne ostal sám.

— Opitý Vasil ide, — povedal Grnáč, keďže u Grnáčov Vasila poznali a iste nie po dobrom. I vedeli, čo treba robiť, keď prichodí opitý Vasil, všetci zmizli z dvora, naraz ani Grnáča nebolo.

Anton sa držal čierneho Vasila a usmiaty široký Rus tackal sa za nimi.

Tak prišli do dvora.

Vasil reval a pľul:

— Sukin syn... tu ju schoval...

Vtom sa zvrtol proti druhému Rusovi a nemyslel na nič takého ani čašník Anton, ani Hrančok, zarachotila Vasilova opakovačka.

Široký Rus ako by sa bol iba rehotal, keď sa prevracal na zem.

V tej chvíli bol mŕtvy.

*

Martin Hrančok napochytre nevedel, čo má vykonať. Lenže mu preblesklo, že z Grnáčovcov neukazuje sa nikto, ani Antonov rev nikoho nevylákal, nuž bol by zmizol, zdalo sa mu, že to by bola najmúdrejšia vec. Ale Anton zreval i na neho:

— Pomáhaj!

Nuž pochytil Rusa aj on, stlačili ho na zem a potom ho Anton začal mlátiť a mlátiť.

Hrančok si myslel, že o chvíľu bude nebohý aj druhý Rus. Bil ho rozzúrený čašník, kde mu prišlo, tĺkol, čím dlhšie to trvalo, tým bol Anton zúrivejší, už ani nevládal, ale ešte stále kľačal na chrbte Vasila a stále udieral. Opakovačka mu hneď na začiatku odletela, udieral holými päsťami, potom schytil Rusovu hlavu a trepal ňou o zem, ako len vládal.

Martin Hrančok nechtiac priskočil k zúrivcovi, aby človeka naozaj nedobil a nezaškrtil, aj ho strhol.

— Veď ho zabiješ!... Veď si ho už...!

Hej, mohlo sa to zdať, že Vasil už nežije.

Lenže Vasil sa zrazu strhol, skočil ako mačka, ešte aj opakovačku vychytil so sebou a vletel do Grnáčov, rovno do izby.

Zmizol a z izby bolo počuť rachot opakovačky, až pokým nevylietali z nej všetky náboje.

Potom ostalo ticho.

Ticho, ako v cintoríne.

Anton sa prilepil k stene a povedal:

— Vidíš!... Vidíš sviňu!

Martin Hrančok prihol sa k múru tiež.

Ale z izby neozvalo sa už nič.

Ani toľko nie, či sa Vasil aspoň hýbe.

Nuž spitý Vasil azda už v tej chvíli spal. Vletel do izby, hodil sa na posteľ dolu tvárou, aj tak už ostal. V tej chvíli, keď sa na posteľ valil, odistená opakovačka musela sa do niečoho zachytiť, začala rachotiť a všetky náboje leteli do periny, za chvíľu len sa tak kundolilo, izba plná bola prachu, páperia i smradu, ako by plný dom bol niekto peria napálil.

Ale čašník iba potom vošiel do domu, keď bolo i na podstení po-

čuť, že Vasil na posteli chrčí a či chrápe.

Martin Hrančok ani nevyčkal na všetkých Grnáčovcov, tratil sa z dvora, len čo pri stajni zastavil sa trochu so starým gazdom a čo mu povedal:

— Už sa nebojte. Ten už dnes šarapatu robiť nebude. Spí, až ho tak zdýma. A tento... ten už bude tichý naveky.

Grnáč položil si ľavú dlaň na prsia a pravicou pretrel si ústa. Zahútaný bol.

— Netrápte sa, sused, vás do veci nič, — nadhodil Martin Hrančok, lebo hádal, na čo Grnáč myslí.

— Čert ti týchto vie, Martin... Čert ich vie! Nech by sa tikli, ale že sa to priam tu muselo stať...

— Nič z toho nemôže byť pre vás!

— Iba samý nepokoj.

— Vy ho už poznáte?

— Veď boli tu každú chvíľu. A toho i škoda... Keby sa to aspoň naopak bolo stalo. Už večer — ba veď bola noc, — skoro sme v dome neobstáli. Nejakú ženu vyhľadúval a vyhrážal sa obom týmto. Ani sa mi dnu nechce.

— Už zdochýňa, spí a ten ho oberá o všetko, tak sa ho netreba báť, — posmeľoval Grnáča Martin Hrančok a teraz sa už priam rozbehol cez dvor povedľa záhrady.

Bol by prebehol na Trasovisko horným chodníkom cez vrch, ale videl, že cesta je plná vozov a peších i známych zazrel, i dobytok už videl hnať.

— Čo sa robí?...

Skočil na cestu a hneď skoro na prvú osobu natrafil na Anču Gondovie.

Vracala sa na laz i s Tomášom.

— Čo je to, Anna?

— Nemci idú...

— No?

— Všetko, všetko uteká! — ľakala sa i teraz Gondovka.

— Veď sa neplaš! To by bolo badať.

— Z dediny bolo počuť streľbu. Všetko uteká... V Dolnej Hute už sú. Všetko pália!...

— Neplaš sa, neplaš! — tíšil Martin Hrančok Gondovkin strach, i načúval, ale nič nebolo počuť. No videl kráčať hore cestou i dva menšie vojenské oddiely, dolu za dedinou bolo pčuť i hukot aut, tak popierať nadobro nemohol ani on, že niečo sa v bebravskej doline za železnicou deje.

V tú chvíľu bolo počuť i mocný výbuch, vtedy vyletel do vzduchu domanický železničný most.

— Počuješ, počuješ!

— Také sme už počuli...

— Nechceš veriť! Ale iste idú. Aj Eva ide alebo pred nami alebo za nami, mohol by si sa obzrieť. Dobehla hneď, keď sa ľudia začali brať. Nevedela, čo má robiť, len na teba sa dovolávala, keď si kázal v dedine byť... Mohol by si sa obzrieť...

Neobzrel sa Martin Hrančok, ale ani nič nevravel, čo zažil pred chvíľou.

Smrť videl zasa veľmi zblízka.

Mlčky kráčal vedľa Gondovky, i to si všimol iba letmo, že na druhom voze pred nimi vezie sa bebravská pani farárka a vše niečo vyvoláva na slúžku, čo ide vedľa doštenáka.

Neobzrel sa, nuž Gondovka si aj pomyslela, aký je človek, keď sa ani neobzrie. Ak by Evy i nebolo, ale obzrieť by sa mohol, veď iste, iste mu je po vôli, hoci to na ňom nevidieť.

— Aký je, aký!... Dobre Tereza o ňom zavše vravieva, zavše je naozaj taký.

S Gondovkou prišiel na laz, voz pani farárkin si lepšie všimol, až keď videl, že vykrúca sa do Benkovie dvora.

Ono už aj vo svojom našiel ľudí: Krajčíčka od kostola prišla pred chvíľou, jej chlapec ešte stál na dvore pri krave, čo so sebou priviedli, tak pomaly začínal veriť aj on, že prichodia Nemci, ale ak prichodia takto pri tichosti, tak to znamená, že nikto sa im nestavia do cesty, a tam dolu povstaleckej fronty alebo vôbec nebolo alebo sa rozpadla bez bojov.

— Martin, prišli sme, len nás strpte, — začínala Krajčíčka, — vraj v dedine kameň na kameni nestane a my máme iba túto jednu kravu. Kameň na kameni... Tak vravia sami partizáni.

— Len sa uložte, len, čože by sme vás nestrpeli, len sa nebojte! Ľudia sa väčšmi plašia, ako treba, no! Nebojte sa, nájde sa miesta.

Krajčíčka tvrdila, že sú Nemci už v Ličkovej.

Nemohla to byť pravda, vedel to dobre Martin Hrančok, ale neprotirečil, toho dňa už nikto by nebol zahatil reči, čo sa valili hore Siheľčicou.

— Nemci idú!

— Večer prejdú cez dolinu...

— Večer alebo ráno budú v Bebrave!

Krajčíčka spomínala, že Laluch stál naprostred dediny, klial, že sa ľudia poblázniIi, ale aj on bol pristrojený s flintou, celý výbor bol tam vychystaný, tak mohol kliať, koľko chcel.

To sa už pri večeri spomínalo, vtedy už Tereze i holub prišiel na um, vyrozprávala, ako ho na Gondovie dome zazrela a musela to byť predsa len Milina duša, lebo priviedla do domu otca, — Gonda sa od bzovských ovčiarov vrátil, — priviedla i mať. Gonda sa zasa stratil, ale bude iba tu okolo lazu. Ten holub musel byť dobrým znamením. Rozprávala, že farárka u Benkov iba plače, lebo sa jej muž nechcel

z fary ani hnúť. Volala ho dosť, išli by rovno do Bystrice, nejako by sa ta dostali, iste by tam našli aj svojho syna, tak by sa tam utiahli, pokým Rusi všetko zmôžu, lebo do Bystrice sa už Nemci nikdy nedostanú. Krajčíčke vtedy prišlo na um, že okolo obeda červená stráž prehádzala celú dolnú faru, dekana chceli brať, azda ho už od tých čias aj vzali, ale na poludnie nebolo ho doma, mnohí svedčili, že šiel niekam do Bebrávky spovedať. I gardistov zháňali zas, lenže z tých týždne doma ani jeden nebýval. Ktorý sa o seba nepostaral, dávno sedí v Ľupči alebo je aj na horšom mieste.

Nuž nebolo veselo ani u Hrančokov na Trasovisku.

Vzrušenie z dediny prenieslo sa aj sem pod hory, i to podivné ovzdušie, ktoré rodilo sa dlho, ale narodilo sa v Bebrave práve v tento deň ono podivné vzblknutie, stretávanie sa zrakov: zrakov jedovatých, ustrašených, zanovitých, pomstivých a nadovšetko nenávistných. Sťa by ľudia v tom vzrušení sa pozabudli, nemali času pretvarovať sa, teraz sa ukázali akí sú, aká je Bebrava i celá bebravská dolina.

To, čo sa sialo, sialo, začínalo schodiť, klíčiť a vzrastať.

— Prečo idú Nemci?

— Čo ich sem volá?

— Čo ich sem zavolalo?

— Kde nám je otec?

— Čo zlého vykonal dekan? Kde viezli toho skrvaveného mladého kňaza dnes predpoludním? Kde mi je voz a kone? Kde je organista? Kde je Jano kostolníkov? Prečo sú v domácej stráži sami evanjelici a katolíci vo fronte? Prečo mne zobrali všetku múku a susedovi nič? Kto doviezol skazu na obec? A prečo Laluch a Rúrik a iní chystajú sa utekať a nebojujú proti Nemcom? Teraz krič: smrť Nemcom, teraz!...

Keď sa bebravský dekan vracal z Bebrávky, pri Suchom moste vyšlo zo päť chlapov z hory so sekerami a strpli i tí dvaja starci, čo kňaza odprevádzali. Dekan pozrel na chlapov, nebol by sa mal čoho ľakať, poznal ich všetkých dobre, vážni, statoční, tichí občania to boli, ono ľakal sa toho, čo mali v zraku.

— Sem, pán dekan, do hory!

I vovliekli ho do hory.

— Čo je, chlapi?

— Škoda rečí. Teraz budete nás poslúchať i keď ste kňaz. Domov sa nebudete vracať, krv by tiekla, hovorili.

Naznačovali, že podráždená je v Bebrave krv, ťažko sa drží v žilách, chytro by sa roztiekla. Nuž poplašil sa mu pohľad, keď spočinul na týchto chlapoch, keď sa mu skrížil so zatemnenými zrakmi, keď sa díval na sekery a keď počúval, že tí tichí, pokojní, mierni ľudia sa zaklínajú.

Rozvážil si, že musí s nimi ostať.

Pôvod názvov Slovan a Slovák

DR. HENRICH BARTEK

Etymológia názvu *Slovan* nebola doteraz uspokojivo osvetlená, hoci by mala mimoriadny význam pri presnejšom vymedzení pôvodu a pravlasti Slovanov, najmä keby sa dalo bližšie určiť, v ktorej oblasti dávni predkovia Slovanov dostali svoje meno, pričom aspoň približné časové určenie vzniku názvu *Slovan* mohlo by sa stať podkladom na hlbšie poznanie najstarších slovanských dejín.

Riešenie etymológie slova *Slovan* je predovšetkým problémom lingvistickým, a preto najsamprv treba ho rozobrať podľa metód tejto disciplíny, takže ostatným vedným odborom, ako sú archeológia, národopis a história, prichodilo by len podoprieť lingvistické vývody.

Podnes v populárnovedeckých, ale aj v mnohých vedeckých prácach kolujú najrozličnejšie náhľady na pôvod názvu *Slovan,* z ktorých sa niektoré držia už dlhé storočia, veď napríklad už pred 13. storočím názov *Slovan* dával sa do súvisu so slovom *sláva.* Táto etymológia nachodila a nachodí oporu najmä v ruskom tvare *Slavjanin* (adjektívum slavjanskij), ktorého koreň sa vraj zhoduje s koreňom slova *sláva.* V prvej polovici 19. storočia túto etymológiu spopularizoval Slovák Ján Kollár v básnickej skladbe *Slávy dcéra,* ale aj svojmi romantickými vedeckými úvahami ako profesor slovanskej archeológie na viedenskej univerzite. Táto ľudová etymológia bola a je ešte stále veľmi páčivá, lebo hovie sebavedomiu Slovanov, no už zakladateľ slavistiky, český učenec J. Dobrovský, a zakladateľ slovanskej archeológie, znamenitý slavista, Slovák P. J. Šafárik, spoznali neudržateľnosť bežného výkladu názvu *Slovan* a odvodzovali ho od pojmu *slovo.* Podľa prvej (ľudovej) etymológie *Slovan* by značilo "gloriosus" a podľa druhej "verbosus". Dobrovský a Šafárik správne vychádzali z koreňa *slov-* pri výklade názvu *Slovan,* lebo tvar z koreňa *slav-* pokladali asi za druhotný, ale proti ich etymológii hovorí skutočnosť, že v najstaršej vrstve slovanských slov príponou *-jan* sa tvorili obyvateľské mená od slov, označujúcich konkréta, no *slovo* je typickým abstraktom a práve preto nemôže byť podkladom obyvateľského názvu, ktorý sa stal národným menom Slovanov.

Mnohé iné etymológie názvu *Slovan* pre svoju fantastičnosť neprichodia do úvahy, takže roku 1954 známy poľský slavista Tadeusz Lehr-Spławiński v knihe *Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich,* ktorú zostavil s Wł. Kuraszkiewiczom a Fr. Sławským, musel konštatovať toto: "Skąd powstała ta nazwa, nie je dotąd dostatecznie wyjasnione; najprawdopodobniej oznaczała ona pierwotnie ludzi mieszkających nad jakąś wodą (rzeką czy jeziorem) noszącą miano *Słowa* lub *Słowo.* Wyraz ten istniał niegdyś v mowie dawnych Słowian i ludów pokrewnych, a przyrostek *-anie* (*-enie*), który spotykamy w nazwie *Słowianie* (czy *Słovienie*), oznacza normalnie

mieszkańców pewnych okolic (por. *Wiślanie, Podhalanie, Krakowianie* itp.).''

Lehr-Spławiński sa tu s výhradou prikláňa k výkladu, ktorý podal roku 1921 znamenitý poľský jazykospytec Jan Rozwadowski (v Zborniku filoloških i lingvističkih studija, venovanom A. Belićovi), kde vyslovil hypotézu, že v praslovančine musel existovať riečny názov *Slova* alebo *Slava,* prípadne jazerný názov *Slovo.* Rozwadowski predpokladal, že tu ide o indoeurópsky koreň *kleu-,* ktorý vraj značil ''oblievať, čistiť''. Na podopretie svojej tézy uviedol tam i tieto riečne názvy slovanské: *Sława, Sławica, Slavuta, Slavec, Neslovka* a pod.

Rozwadowského výklad najlepšie vyhovuje z hľadiska lingvistického, lebo odvodzuje názov *Slovan* z konkrétnych vodných názvov, no podľa našej mienky ťažkosti robí jednak význam koreňa *slov-* (''oblievať, čistiť''), jednak okolnosť, že neurčil, podľa ktorej predpokladanej rieky, nazvanej *Slova,* dali si Slovania meno. Okrem toho ním spomenuté názvy z koreňov *slov-* a *slav-* označujú toky veľmi rozdielnych vlastností, takže ich nemožno vysvetliť z významu koreňa *kleu/slov* (''oblievať, čistiť''). Neraz ide o malé potoky a riečky, ktoré nič neoblievajú ani nečistia, inokedy zas o veľký tok (napríklad *Slavuta* je slovanským, dnes archaickým názvom Dnepra), ktorého charakter je v protiklade s malými horskými tokmi, nazvanými menami, utvorenými z koreňa *slov-* alebo *slav-*.

Keby sme porovnali terén, v ktorom tečú, ako aj vlastnosti celého množstva potokov a riek, ktoré Slovania pomenovali napríklad názvom *Bystrica,* prípadne *Bystrá, Bystrec* a pod., ľahko by sme zistili, že ich mená napospol označujú najvýraznejšiu vlastnosť týchto tokov, t. j. ich prudký, čiže bystrý tok. Podobnú spoločnú vlastnosť nemožno však konštatovať pri tokoch, ktoré majú názov *Sława, Sławica, Slavuta, Neslovka* a pod., ak vychádzame z Rozwadowského významu koreňa *slov-*. Aspoň spoločná, veľmi výrazná vlastnosť týchto tokov nie je evidentná podľa etymológie, ktorú navrhol Rozwadowski, lebo ním predpokladaný význam koreňa *kleu-/slov-* nedostačuje na nájdenie tej charakteristickej vlastnosti, podľa ktorej mohli byť v dávnej minulosti nazvané rozličného druhu toky, ktorých mená boli utvorené z koreňa *slov-* alebo *slav-*.

Slová s koreňom slov- a slav-

V slovanských jazykoch stretáme sa s dvojakým znením národného mena Slovanov. Jednak sú to názvy, utvorené z koreňa *slov-,* jednak z koreňa *slav-,* napríklad: poľsky *Słowian,* slovensky a česky *Slovan,* ale rusky *Slavjánin, slavjánskij* s prízvukom na *ja.* Slovinské *Slovénec, Slovénka,* slovenské *Slovák, Slovenka* ako aj názov *Slovan,* ktorým sa podnes označujú obyvatelia pri Iľmenskom jazere v severnom Rusku (na juh od jazera Ladogy), i názov *Slovinci,* ktorým sa označovali príslušníci kmeňa, žijúceho v susedstve poľských Kašubov na pobreží Baltského mora, naznačujú, že treba vychádzať z koreňa *slov-*. Dokonca aj ruské *Slavjánin* vzniklo zo staršieho *Slovjánin,* kde predprízvučné krátke *o* sa náležite zmenilo na *a.* Ide o takzvané

akanie ako napr. v slove *golová* (vyslov *galavá*). V ruskom pravopise sa píše *a* miesto *o*, pretože sa práve v ruštine tento názov oddávna dával do súvislosti so slovom *sláva*, kde v koreni je náležité *slav-*.

Sama skutočnosť, že národné a kmeňové názvy z koreňa *slov-* sa zachovali práve na okrajových územiach terajšieho etnického územia slovanského, malo by byť dostatočným dôvodom na to, aby sa vychádzalo z koreňa *slov-*. Názvy z koreňa *slav-* sú zrejme sekudárneho pôvodu.

Ináč kríženie slov z koreňa *slov-* a *slav-* je bežným zjavom v slovanských jazykoch. Vlastne tu ide o vplyv slova *sláva* na slová, odvodené z pojmu *slovo*. Napríklad slovo *pravoslávie* ako doslovný preklad gréckeho orthodoxia malo by znieť "pravoslovie" a miesto *pravoslávny* mali by sme mať "pravoslovný", no jednako vplyvom slova *sláva* vo všetkých slovanských jazykoch sú len slová odvodené z kmeňa *pravoslav-*. Podobne slovenské *blahoslaviť* (poľsky *błagosławić*, česky *blahoslaviti*) má *slav-* podľa *sláva*, hoci správne by malo byť "blahoslaviť", veď rusky je *blagosloviť*, z cirkevnoslovanského *blagosloviti*, čo je doslovný preklad gréckeho *eulogein*.

Toto všetko dokazuje, že koreň slova *sláva* ovplyvňoval už oddávna slová, odvodnené z koreňa *slov-*(slovo). Opačný vplyv, t. j. náhradu koreňa *slav-* koreňom *slov-*, nemožno zistiť. Preto je nesporné, že národné meno Slovanov pochodí z koreňa *slov-* a v tých slovanských jazykoch, kde je v tomto prípade koreň *slav-* (napr. rusky *Slavjánin*), ide alebo o náležitý hláskoslovný vývin (v ruštine a bieloruštine), alebo o vplyv slova *sláva*.

Tento záver možno doplniť bohatým materiálom zo slovanských jazykov. Na tomto mieste uvedieme aspoň dva príklady zo Slovenska. Na pôvodný koreň *slov-* ukazujú aj miestopisné názvy, napríklad *Slovany* v Turci. Ide tuná o starší tvar názvu *Slovák*, ktorý nastúpil miesto staršieho tvaru *Slovan* až od 14. storočia. Názov obce *Slovany* patrí naisto medzi prastaré názvy slovenského pôvodu a pochodí z doby, keď sa do Turca prisťahovali naši predkovia, ktorí sa museli osadiť medzi Neslovákmi, pravdepodobne medzi zvyškami Keltov, lebo len v neslovenskom prostredí malo zmysel pomenovať slovenskú osadu názvom *Slovany* (v turčianskom nárečí foneticky *Slováni*, lebo staršie *ja* po perniciach sa tuná zmenilo na *ä;* genitív je *Slovian*, náležite zo staršieho *Slovän*, kde *ia* je miesto staršieho dlhého *ä* ako *čiara* z *čära* a pod.). Prídavné meno k názvu *Slovany* je tiež náležité: *sloviansky*. Aj na Spiši je obec *Slovinky*. Teda v topografických názvoch na Slovensku prichodí len koreň *slov-*, čiže pred príchodom Slovákov na terajšie Slovensko, t. j. pred 5. storočím, národné meno Slovanov bolo utvorené z koreňa *slov-*, takže tvary na *slav-* sú celkom zrejmé novotvary, ako sme to už uviedli vyššie.

Z tohto všetkého vyplýva, že pri riešení etymológie názvu *Slovan* musíme vychádzať z koreňa *slov-*, a nie z koreňa *slav-*. Odpadá teda celkom možnosť odvodzovať národné meno Slovákov od slova *sláva* a takýmto činom dostávame reálnu základňu na riešenie etymológie slova *Slovan*.

Prípona -jan

Už v praslovanskom jazyku príponou *-jan* sa tvorili obyvateľské mená, napríklad *poľan* značilo obyvateľa *polí* a pod. Topografické názvy na *-any* pekne zachovávajú pôvodnú funkciu prípony *-jan,* napr. *Brodzany* (v Pouitrí) pôvodne označovali obyvateľov, žijúcich pri brode (od slova *brod* vzniklo najprv *brod + jan* a ďalej *Brodzany*); názov Lipany (napr. na východnom Slovensku a inde v Slovanstve) pochodí z *lip + jan* (vlastne z akuzatívu *Lipjany,* v nárečí východoslovenskom podnes *Lipjani*) a označuje obyvateľov žijúcich v lipovom teréne, t. j. v oblasti, kde boli lipové lesy. Podľa toho je zrejmé, že prípona *-jan* sa užívala na tvorenie obyvateľských mien od konkrét, ako sú: *brod, lipa, hora, luh* a pod.

Druhou starou funkciou prípony *-jan* bolo tvorenie obyvateľských mien na označenie obyvateľov, žijúcich v povodí niektorej rieky, napr. poľské *Wiślan* z *Wisljan* značilo a značí obyvateľa z oblasti rieky Visly, podobne slovenské *Moravan* pochodí od riečneho názvu Morava, *Kysučan* od Kysuce a pod.

To značí, že už v praslovančine prípona *-jan* sa používala na tvorenie obyvateľských mien, utvorených z konkrétnych názvov, t. j. z apelatív, a z miestopisných názvov, najmä však z názvov riek.

Z hľadiska kmeňoslovného a významoslovného názov *Slovan* zo staršieho *Slov + jan* patrí medzi prastaré obyvateľské mená, utvorené z konkrétnych názvov. Keďže v slovanských jazykoch niet stopy po konkrétnych apelatívach **slov,* **slova,* prípadne **slovo,* a keďže názov *Slovan* je doložený v starých gréckych prameňoch už od 6. storočia po Kr., treba vychádzať z nejakého topografického názvu, lebo celou svojou štruktúrou názov *Slovan* sa priraďuje k obyvateľským menám typu *Wiślan, Moravan* a pod., t. j. k názvom, utvorených od riek, ktorých mená spravidla patria k najstaršej vrstve topografických názvov.

Názvy slovanských tokov sú obyčajne ženského rodu, lebo neraz ide o prídavné mená menného tvaru, pri ktorých sa zamlčalo slovo *rieka* (alebo *voda*), napr. *Bystrá,* t. j. bystá rieka (alebo voda), *Bystrica* (=malá bystrá rieka), *Byster* (=bystrý potok), *Bystrec* alebo *Bysterec* (=malý bystrý potok) a pod.

Pri väčších tokoch je zamlčané slovo *rieka* a preto názvy väčších slovanských riek, nakoľko sú domáceho pôvodu, vychodia na *-a,* čiže sú ženského rodu. Tomuto zdanlivo odporujú názvy *Váh, Hron, Ipeľ,* ale podľa našej mienky ide tu o názvy keltského pôvodu, ba na východnom Slovensku riečne názvy *Poprad* a *Hornád* pokladáme za dácko-sarmatské, čo však na tomto mieste nemožno rozvádzať.

Názov *Slovan* nemôže byť obyvateľským menom, utvoreným z názvu niektorého mesta, ako napríklad *Romanus* z názvu *Roma,* lebo niet takého mesta, ktoré by bolo mohlo byť základom slova *Slovan.* Ostáva teda len riečny názov, a to názov väčšej rieky, v povodí ktorej istú dobu mohli žiť pred-

kovia Slovanov. Samozrejme, že slovanský názov tejto veľkej rieky musel byť ženského rodu, a teda treba vychádzať z predpokladaného riečneho názvu **Slova*, od ktorého sa príponou *-jan* utvorilo meno *Slovan* (rusky *Slavjánin* zo staršieho *Slovjánin*), ktoré sa stalo národným menom ešte v slovanskej pravlasti.

Rieka *Slova

V národných menách juhoslovanských Slovincov a západoslovanských Slovákov podnes sa zachovalo málo pozmenené prastaré meno Slovanov, pochodiace ešte z doby pred ich rozchodom z pravlasti. Z histórie je známe, že Slovinci už koncom 6. storočia po Kristu prenikli až do Pustertálu v Južnom Tirolsku a že Slováci pred 6. storočím zaujali terajšiu Moravu a Slovensko. Z toho vyplýva, že dávno pred týmto dátom muselo vzniknúť národné meno Slovanov. A keďže z hľadiska lingvistického názov *Slovan* predpokladá rieku, ktorá sa nazývala *Slova*, treba hľadať takú rieku na území predpokladanej pravlasti Slovanov. Povodie tejto rieky muselo byť dostatočne veľké, jeho klimatické podmienky museli byť výhodné a muselo sa rozprestierať v takej zemepisnej polohe, ktorá zabezpečovala dostatočnú ochranu pred cudzími vpádmi a tým umožnila biologický rozvoj početne veľkého národa Praslovanov.

Porovnávacia jazykoveda, slavistika ako aj archeológia a história prišli už dávnejšie ku všeobecne uznávanému záveru, že slovanskú pravlasť treba hľadať na juh od terajších sídel Litovcov a na sever od severného oblúka Karpát, približne v oblasti východných prítokov strednej Visly a v západnom povodí rieky Pripeť. pravého to prítoku stredného Dnepra. Čo sa týka rozlohy slovanskej "pravlasti" ako aj chronológie rozkladu praslovanskej národnej a jazykovej jednoty, veda ešte neprišla k jednotnému záveru, lebo najmä slovanskí učenci často sú aj podvedome vedení súčasnými politickými ašpiráciami svojich národov. Tak napríklad v ostatnom čase Lehr-Spławiński pokladá za pravlasť Slovanov povodie rieky Odry a Visly (viď "Prasłowianie", Biblioteka Studium słowiańskiego, Seria B, Nr. 1, mapu Początki Prasłowian, Kraków 1946), t. j. územie terajšieho Poľska.

Vôbec problém "pravlasti" je veľmi komplikovaný a jej presnejšie lokalizovanie takmer nemožné, keď sa vynecháva chronológia, keď sa časove nevymedzuje trvanie pravlasti. Za pravlasť Germánov sa pokladá terajšie Dánsko s priľahlými oblasťami severozápadného Nemecka a južná Škandinávia, ale Pragermáni ani na tomto území neboli praobyvateľmi a ešte pred príchodom do tejto poslednej nám známej germánskej pravlasti museli mať niekde inde staršiu "pravlasť". To isté platí aj o Slovanoch. Ani zakarpatská pravlasť, ktorej presné vymedzenie naráža na toľké ťažkosti, nebola prvou pravlasťou Slovanov, ale naopak, je to posledná známa pravlasť, ktorej rozloha nebola natrvalo ohraničená, lebo Slovania sa šírili a sťahovali práve tak ako pred nimi Germáni a Kelti.

Povodie riek Visly a Odry sú síce dostatočne veľké územia, na ktorých

sa mohol rozvinúť národ Praslovanov, no neslovanský názov Odry, keltské názvy niektorých prítokov Odry a Visly a doteraz dostatočne nedokázaný slovanský pôvod názvu *Visla* naznačujú, že v povodiach týchto dvoch riek nemožno hľadať tú slovanskú pravlasť, v ktorej mohlo vzniknúť meno *Slovan.* Okrem toho nič nedokazuje ani možnosť expanzie východných Slovanov z odersko-vislanskej pravlasti, ktorú predpokladá Lehr-Spławiński. Niet nijakého dokladu o tom, že Odra alebo Visla sa kedysi mohla volať *Slovou,* alebo iným názvom, utvoreným z koreňa *slov-,* a práve preto ich povodia neprichodia do úvahy pri výklade mena *Slovan,* no ani z mnohých iných príčin nemožno ich pokladať za pravlasť Slovanov.

Proti tomu *Dneper* v ľudových piesňach, ktoré zachovali jeho prastarý názov, má meno *Slavuta,* ktoré zrejme pochodí zo staršieho *Slovuta,* lebo názov rieky nemohol byť odvodnený z koreňa *slav-,* ale len z koreňa *slov-* a *Slovuta* sa zmenilo na *Slavuta* podobným spôsobom ako *Slovjánin* na *Slavjánin,* t. j. vplyvom slova *sláva.*

Všeobecne sa uznáva, že *Dneper, Dnester* a *Don* sú názvy skýtskeho t. j. iránskeho pôvodu. *Slavuta* ako slovanský názov *Dnepra* je istotne starším pomenovaním, lebo v dávnoveku Slovania sa dostali ku Dnepru skôr ako Skýti, teda skôr museli pomenovať túto rieku, veď nemohli prijať skýtske slovo na teritóriu, kde ešte Skýtov nebolo. Slovania pod tlakom Skýtov dostali sa do lesnatého terénu v povodí veľkej rieky, ktorej slovanské meno je *Slavuta* a ktorej skýtske meno *Dneper* sa neskôr všeobecne rozšírilo.

Etymológia názvu Slavuta

Archaický názov *Slavuta* pochodí zo staršieho *Slovuta* a to z praslovanského *Slovonta.* Z hľadiska tvaroslovného ide o staré menné adjektívum, vlastne o starodávne menné particípium.

Od slovies typu *viesť, niesť* a pod. (z praslovanského *vezti, nesti*) máme v terajšom jazyku particípiá ženského rodu *vedúca, nesúca* a pod. zo staršieho *vedontja, nesontja* a pod. Spoluhláska *-j-* v týchto tvaroch je síce praslovanského pôvodu, no nie prajazykového, ako o tom svedčia napríklad tvary *mohutný* popri *mohúci, slovutný, tekutý* a pod. Ku praslovanskému *mogti* (teraz slovensky *môcť*) bolo pôvodne particípium mužského rodu *mogontos,* v ženskom rode *mogonta.* Iba neskôr, pravdepodobne vtedy, keď vzniklo takzvané menné skloňovanie prídavných mien, keď ku tvaru *dobra* sa pridalo *ja* a vznikol tvar *dobraja,* aj do participálnych tvarov preniklo *-j-* a staršie *mogontos* dalo *mogontjos, mogonta/mogontja, nesontos/nesontjos, nesonta/nesontja* (z toho ďalej *nesontja/nesúca*) a pod. Pri tomto rozšírení particípií o *-j-* tvar *mogontos, mogonta* vypadol z participálnej kategórie, t. j. stal sa prostým adjektívom a rozšíril sa o odjektívnu príponu *-ný.* Tak vzniklo prídavné meno *mohutný* a k nemu slová *mohutnosť* a *mohutnieť.* Prídavné meno *mohutný* bolo už tak silno diferencované svojím významom od príslušného slovesného particípia, že pri prijímaní kresťanstva latinské

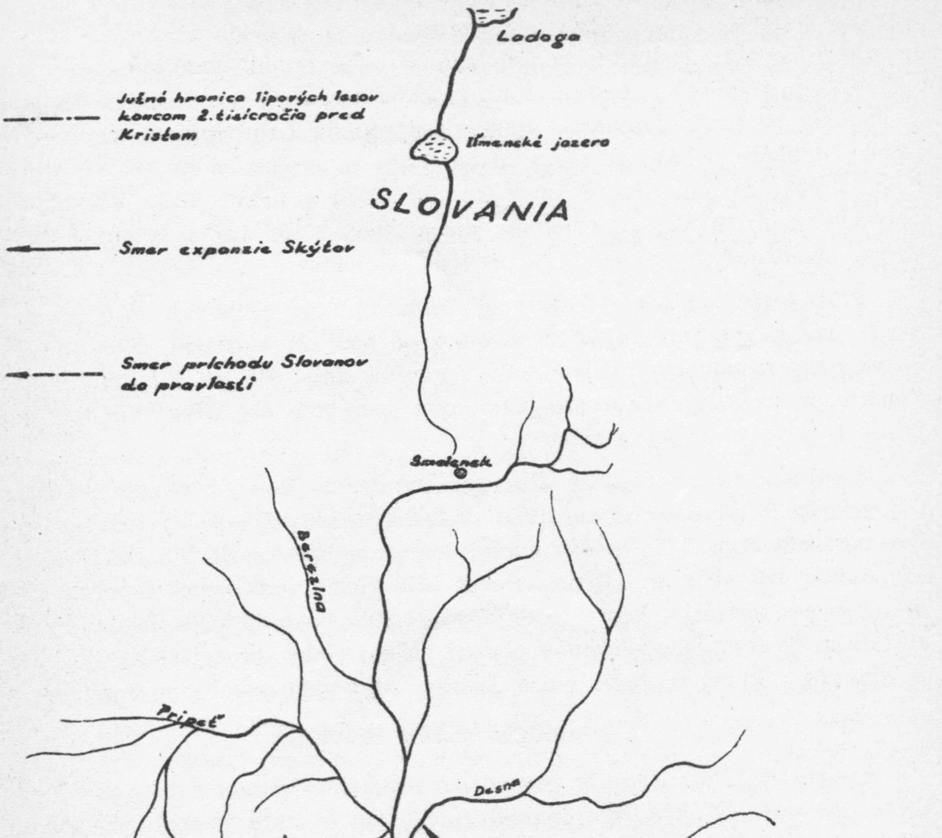
Lodoga
Južná hranica lipových lesov koncom 2. tisícročia pred Kristom
Ilmenské jazero
SLOVANIA
Smer expanzie Skýtov
Smer príchodu Slovanov do pravlasti
Smolensk
Berezina
Pripeť
Desna
Kijev
POĽANIA
Desna
Vinica
Slavuta = "Slova
Porogi
Donec
SKÝTI
Dnestra
Bug
Dnepra
Čierne
more

omnipotens sa prekladalo ako *všemohúci* a nie "všemohutný". Spoluhláska *t* v slove *mohutný* ukazuje na prastarý pôvod tohto adjektíva.

Práve tak starodávneho slovesného pôvodu je aj prídavné meno *slovutný*, t. j. v praslovančine bolo najprv *slovontos, slovonta* a toto participium sa stalo adjektívom so špeciálnym významom, čiže sa oddialilo od slovesa *sluti, slovon, sloveš* (porovnaj staročeské *slouti, slovu, sloveš* atď.). Podobne ako pri tvare *mogont-* aj tu pridala sa prípona prídavných mien *-ný* (teraz *slovutný*). Podnes slovo *slovutný* značí toho, kto má zvučné meno. Ešte predtým než vznikol tento prenesený význam, tvary *slovontos, slovonta* mali celkom konkrétny význam a značili toľko ako *zvučiaci, zvučiaca.* Praslovanské *Slovonta* (teraz *Slavuta*) značilo "zvučiaca" (t. j. rieka alebo voda). Otázka je, či naozaj existujú podobné riečne názvy. Analógia z nemeckého územia je naporúdzi, lebo tam prichodí dosť často názov *Lauterbach*, t. j. zvučný, hlasný potok (*Laut*=zvuk, hláska, *laut*=zvučne).

Dneper mal oddávna slovanské pomenovanie *Slovonta*, čiže zvučiaca (rieka) a podnes *Slavutou* volajú hlavne tú časť Dnepra, kde sú veľké prahy (=porogi). Keď sa v historickej dobe dala časť Slovanov ďalej na východ, keď od Slovuty išla až po veľrieku *Don*, prijal sa síce vtedy od Skýtov názov Don, lež podnes jeho typickým epitetom ornans je *"tichý"* a tichým Donom ho nazývajú na rozdiel od Dnepra, ktorý je známy najmä svojmi prahmi (vodopádmi, Záporožie), ktoré na mnohých miestach sa pôvodne tiahli až niekoľko kilometrov. Voda tečúca porogmi zvučala a tak rieka dostala meno zvučiaca rieka, čiže *Slovonta (=Slavuta)*, pritom pôvodne rieka sa mohla najprv volať *Slova*, t. j. *zvučná*, a neskôr sa rozšíril názov o príponu *-uta*, ktorá lepšie vyjadrovala pôvodný význam.

Riečka *Neslovka* je zrejme "nezvučná", t. j. tichá, proti tomu *Slavečna*, prítok rieky Pripeť ako aj názvy typu *Sława, Sławica, Slavuč, Slaveč* a pod. pochodia z koreňa *slov-*, z ktorého sa pôvodne tvorili názvy tokov, ktorých charakteristickou vlastnosťou bolo zvučanie. Význam abstraktný, ktorý nachodíme napríklad v slovenskom *slovutný*, je teda druhotného pôvodu.

Samozrejme, že koreň *slov-* pochodí z prajazykového *kleu-*, ako to už pobadal Rozwadowski, ale nesprávne vychádzal z pojmu "oblievať, čistiť", lebo len význam "zvučať" umožňuje vysvetliť všetky názvy tokov z koreňa *slov- (slav-)*.

Slová *sláva, slovo, slovutný* pochodia z rozličného stupňa indoeurópskeho koreňa *kleu-* (porov. grécke *kleos* z *klefos*, naše *slovo;* aj v slove *sláva* je koreň *klou-*, čiže je to zdĺžený *o*-ový *stupeň* koreňa *kleu-*).

Predkovia Slovanov prišli z východu do oblasti dolného toku Dnepra pred Skýtmi a museli ho pomenať svojím menom *Slova*. Táto veľká rieka tiekla v dávnoveku prevažne v lesnatom teréne a najmä lipové lesy tiahli sa až po "porogi".

Sám Kijev leží na území bývalého kmeňa Poľanov, ktorých po mene spomína už tzv. Nestorov letopis. Poľania žili na juh a na juhozápad od

Kijeva a na sever od nich žili Drevľania, t. j. obyvatelia lesov. Tak to bolo na začiatku historického obdobia kijevskej Rusi ešte v 9. a 10. storočí po Kristu. O názve *poľan* sme už povedali, že je to obyvateľské meno, utvorené od slova *pole*. Slová *roľa* a *pole* pôvodne označovali rozličné druhy kultivovanej zeme: *roľa* pochodí zo staršieho *or+lja* a súvisí so slovesom *or-ati*, čiže *orlja*, po prešmyknutí *roľa*, značilo zem na oranie, takže toto slovo si podnes zachovalo pôvodný význam. Proti tomu *pole* zo staršieho *pol-jo* súvisí s koreňom *pol-/pal-* (*polěti—páliti*), teda *pole* pôvodne značilo zem, získanú vypálením lesa. Poľania pri Kijeve osadili sa najprv v lesnatom teréne, z ktorého vypaľovaním získavali kultivovateľnú zem. Podobne aj poľský kmeň Poľanov v oblasti terajšej Poznane vo Veľkopoľsku rovnakým spôsobom získal svoje meno, ktoré sa neskôr stalo národným menom Poliakov, keďže tvorcom Poľského kráľovstva bol kmeň Poľanov. Slovo *Poliak* je len pokračovaním slova *Poľan*, ako slovo *Slovák* je pokračovaním slova *Slovan*.

Samozrejme, že Slovania pri Kijeve nevypaľovali lesy na samej hranici stepi, lebo tým by sa boli dostali do područia Skýtov. Na juh od Kijeva, vlastne na juh od Poľanov rozprestieral sa v staroveku rozsiahly les, ktorý chránil Slovanov pred nápadmi stepných Skýtov. Táto okolnosť vychodí z rozboru názvu Poľan, no je dosvedčená aj antickými autormi, ktorí hovoria o ohromných lipových lesoch v oblasti na juh od Kijeva.

Miestopisné názvy *Poľany*, s ktorými sa stretáme u južných Slovanov, u západných Slovanov (u Čechov a Slovákov) a na územiach, kde pôvodne žili Slováci, napríklad v Dolnom Rakúsku, nesvedčia o nejakej poľskej kolonizácie, ale sú len dôkazom kolonizácie vypaľovaním. Na západ od kijevských Poľanov a na juhovýchod od poznianskych Poľanov žil pred tisíc rokmi veľký kmeň Lachov. Ich územie v starej ruštine sa volá *Ljadskaja zemlja*. Ide o kmeňový názov *Lendjan*, t. j. obyvateľov ladom ležiacej zeme. Maďari, keď koncom 9. storočia prišli ku Kijevu, dozvedeli sa tam o mocnom kmeni *Lendjanov* a prijali tam slovo *Lenďan*, z ktorého náležitým hláskovým vývinom v maďarčine vznikol tvar *Lengyel* na označenie Poliakov. Po zosilnení moci Poľanov z Veľkopoľska Lasi podľahli najprv Poliakom (v 10. storočí po páde Veľkomoravskej ríše) a postupne sa polonizovali aj jazykove.

Názvy *Poľania*, *Ładzania* (skrátene *Lasi*) boli kmeňovými názvami na konci doby praslovanskej.

Desna, prítok Dnepra

Slovania do oblasti stredného Dnepra prišli z juhu alebo z juhovýchodu, ako to dokazuje aj prítok Slavuty nad Kijevom — *Desna*, veď meno tejto veľkej rieky môže pochodiť iba od predkov terajších južných Slovanov, lebo len v jazykoch juhoslovanských *desna* značí "pravá". Podľa terajších zemepisných zvyklostí výrazy "pravý breh" a "ľavý breh" rieky užívame podľa toku, t. j. smerom od prameňa po ústie, no pradávno bol zvyk opačný, lebo noví obyvatelia neprichádzali z hôr, t. j. nezostupovali dolu podľa tokov, ale naopak, spravidla pri obsadzovaní novej oblasti išli proti toku veľ-

kých riek a proti toku ich prítokov.

Desna, hoci značí "pravá", je podľa našich zemepisných pojmov ľavou, t. j. ľavým prítokom Dnepra-Slavuty. To značí, že predkovia Slovanov, ktorí ju pomenovali, do oblasti Desny nijakým činom nemohli prísť zo západu alebo severu, ale iba z juhovýchodu alebo z juhu.

Prirodzene, že *Desna* pochodí od tých Praslovanov, ktorí hovorili nárečím, z ktorého sa neskôr vyvinuli jazyky juhoslovanské, lebo len v nich je zachované prídavné meno *desan, desna, desno* (=pravý, pravá, prave). Ináč povedané: predkovia dnešných Juhoslovanov sídlili istú dobu aj na rieke Desne a len hodne neskôr, po zániku moci skýtskej, rozširovali sa ďalej na juh až k Čiernemu moru a na juhozápad a napokon obsadili Balkán. Teda v pravlasti rozloženie slovanských kmeňov bolo približne také ako teraz rozloženie slovanských národov, no pravdaže na podstatne menšom území.

Iná rieka *Desna* je ľavým prítokom Bugu nad Vinicou. Spoľahlivý znak toho, že predkovia južných Slovanov za istý čas museli bývať nad horným Bugom. Podobne *Desna* je ľavým prítokom rieky Marice v Bulharsku. Zdanlivo všade ide o nelogické pomenovanie, no hoci vo všetkých troch prípadoch slovom "pravá", t. j. *Desna,* sa označujú ľavé prítoky, je to samozrejmé, keďže tieto riečne názvy označujú smer, odkiaľ prišli slovanskí obyvatelia, ktorí im dali meno. A tak Desny majú mimoriadny význam pri zisťovaní postupu slovanskej kolonizácie v dobe najstaršej.

Meno Desny, ľavého to prítoku Dnepra nad Kijevom, ukazuje, že Praslovania do lesnatej oblasti stredného Dnepra sa dostali proti toku Dnepra, prípadne z juhovýchodu, a to už v tej dobe, keď Skýti prenikali zo stepných oblastí južného Donu do stepných oblastí Dnepra.

Podľa toho "pravú pravlasť" Slovanov musíme hľadať v povodí stredného Dnepra, ktorého celé povodie svojou veľkou rozlohou a svojím výhodným lesnatým terénom ako aj vtedajšími klimatickými podmienkami dávalo mimoriadne dobré podmienky, aby sa za dlhé storočia a temer bez bojov mohli Praslovania vyvinúť na početne veľký národ, ktorý sa neskôr šíril na západ, juhozápad a juh, napokon na východ a na sever.

Názov *Dneper* je nepochybne skýtskeho pôvodu, teda Praslovania, ustupujúci pred tlakom stepných Skýtov, nemohli prijať na území, kde Skýti nikdy nebývali, skýtske meno rieky, ale museli tento veľký tok najsamprv nazvať svojím menom, t. j. menom slovanského pôvodu. Ľudový a archaický názov *Slavuta* naznačuje, že meno pochodí podľa dolného toku rieky a že predkovia Slovanov hneď, keď prišli ku zvučiacej rieke s "porogmi", nazvali ju podľa tejto najvýraznejšej vlastnosti menom *Slova,* čiže "zvučná". To sa mohlo stať niekedy v druhom tisícroční pred Kristom, lež najneskôr začiatkom prvého tisícročia pred Kristom, lebo veď podľa najnovších vykopávok pri Senci na Slovensku Skýti už v 5.—4. storočí pred Kristom boli i v stepnej oblasti na strednom Dunaji.

Z tohto všetkého vyplýva, že pred príchodom do povodia Dnepra predkovia Slovanov nemohli sa volať Slovanmi, keďže toto meno pochodí z pred-

pokladaného riečneho názvu *Slova,* prípadne *Slovonta.* A skutočne Gréci v 5. storočí pred Kristom poznali veľký národ, zvaný *Sporoi,* ktorí žili na sever od Skýtov v lesoch. Lehr-Spławiński slovo *Sporoi* dáva do súvisu s gréckym *sporadén* a podľa neho by značilo sporadicky, roztrúseno žijúci národ. Naša etymológia názvu *Sporoi* je iná, ale odviedlo by nás to priďaleko, keby sme chceli na tomto mieste riešiť i túto vec.

Sama skutočnosť, že starogrécky prameň z 5. storočia pred Kristom neužíva názvu *Slovan,* možno naznačuje, že u cudzincov v tie časy tento názov nebol ešte zaužívaný, prípadne že Gréci z tradičných dôvodov užívali staršie pomenovanie Slovanov, t. j. *Sporoi.*

Napokon treba poznamenať, že z koreňa *slov-* prestali sa tvoriť riečne mená, keď názov *Slovan* sa stal národným menom Slovanov. Samozrejme, že proces tvorenia praslovanského národa trval dlhé storočia a že za tú dobu niektoré kmene sa odsťahovali na západ a juhozápad, až do severného oblúka Karpát, no aj tieto periférne ležiace slovanské kmene udržiavali spojenie s ostatnými Praslovanmi a boli vlastne predvojom ich expanzívnej kolonizácie, ktorá sa mohla plne rozvinúť až po odchode Keltov zo strednej Európy, ale najmä potom, keď nastalo veľké germánske sťahovanie zo severu na juh a keď sa tým uvoľnili priestory na prienik Slovanov smerom na západ, juhozápad a juh.

Závery o pôvode názvu Slovan

1.) Z hľadiska lingvistického názov *Slovan* je obyvateľským menom, utvoreným z konkréta pridaním prípony *-jan.* Názvy z koreňa *slav-* sú druhotné, vzniklé vplyvom slova *sláva.*

2.) Treba vychádzať z predpokladaného riečneho názvu *Slova,* lebo v terajších slovanských jazykoch niet apelatíva **slova,* proti tomu je veľa riečnych mien z koreňa *slov-* práve na území, kde mohla byť "pravlasť" Slovanov.

3.) Z týchto názvov iba *Slavuta,* doteraz zachovaný pôvodný slovanský názov Dnepra, umožňuje výklad názvu *Slovan,* lebo tvar *Slavuta* zo staršieho *Slovonta* (=zvučiaca) je len rozšíreným tvarom pôvodného *Slova* (=zvučná). Len v povodí rieky, čo mala meno *Slova* (=*Slavuta*=*Dneper*), mohol vzniknúť názov *Slovan,* lebo do lesnatého povodia tejto rieky prišli predkovia Slovanov, ustupujúc pred tlakom stepných Skýtov. Len v tejto oblasti boli všetky klimatické, životné a obranné podmienky, ktoré umožnili vznik veľkého národa — Praslovanov.

4.) Podľa toho "prvou známou pravlasťou" Slovanov v Európe bola oblasť stredného Dnepra (=Slovy), odkiaľ sa jednotlivé slovanské kmene začali šíriť na západ, do povodia strednej Visly, ktoré opustili Kelti, a postupne sa sťahovali ďalej na juh a juhozápad. Za istú dobu "pravlasť" siahala až do povodia strednej Visly a šírila sa ďalej. Od "prvej pravlasti" až po "poslednú pravlasť" uplynulo hodne vyše tisíc rokov a vyžiada si to ešte veľa parciálnych výskumov, než sa dôjde k periodizácii pravekých dejín

Slovanov, veď v povodí stredného Dnepra museli žiť už najneskôr začiatkom prvého tisícročia pred Kristom, keď ta prišli z juhovýchodu, ustupujúc pred náporom iránskych Skýtov. Pred príchodom do oblasti rieky Slovy (neskôr Dneper) predkovia Slovanov sa nemohli volať Slovanmi, ale museli mať nejaké iné meno, ako o tom svedčí aj starogrécky názov *Sporoi.*

*

Dúfame, že sa nám podarilo osvetliť význam predpokladaného riečneho názvu *Slova* a tým opraviť hypotézu Rozwadowského. Okrem toho pokúsili sme sa lokalizovať rieku *Slovu,* pokladajúc ju za slovanský a starší názov rieky *Dneper,* ktorej meno je iránskeho, čiže skýtskeho pôvodu. Názov *Dneper* (ukrajinsky *Dňipro)* sa rozšíril až po páde Skýtov, keď Slovania z kijevskej oblasti sa mohli rozšíriť na juh až po Čierne more.

Len povodie Slovy (Slavuty, teraz Dnepra) mohlo byť kolískou názvu *Slovan* a praslovanského národa, ktorý postupne z povodia Dnepra sa šíril na západ, juhozápad a juh a ktorý po zaujatí mimoriadne veľkých priestorov začal sa postupne diferencovať jazykove a národne, no jazyková a národná diferenciácia Slovanov spadá už do doby historickej a možno ju pomerne ľahko sledovať.

Pôvod názvu Slovák

V praslovančine od slova *pole* bolo obyvateľské meno *Poľanin,* nom. plurálu *Poľane,* podobne ako z miestopisného názvu *Praga* bolo *Pražanin,* pl. *Pražané* (v starej češtine prehláskou *a* na *ě: Pražěnin,* ale pl. *Pražané).* V 14. storočí začala sa náhrada tvarov na *-an* tvarmi na *-ák* a táto zmena dokončila sa v 15. storočí, keď miesto *Poľan* nastúpilo *Poľák,* miesto *Pražan Pražák* a pod. Približne v tom istom čase miesto staršieho *Slovänin,* pl. *Slověně* nastúpili tvary *Slovák, Slováci.*

Z hľadiska interného vývinu slovenčiny treba pripomenúť, že tvar *Slovák* je zrejme západoslovenského pôvodu, čo je ináč pochopiteľné, keď uvážime, že obyvatelia západného Slovenska ako aj Moravského Slovenska, t. j. celej východnej Moravy, boli tvorcami Veľkomoravskej ríše v 9. storočí.

Podľa hláskového systému stredoslovenských slov dnes by malo byť *Sloviak, Sloviaci,* podobne ako je *zemiak, zemiaky* proti západoslovenským a moravskoslovenským tvarom *zemák, zemáky.* V strednej slovenčine totiž proti pôvodnému dlhému *á* po mäkkých spoluhláskach je *ia,* napr. staršie *čára, žár* a pod. dalo do strednej slovenčiny *čiara, žiar* a pod., no v západoslovenských nárečiach je *čára, žár* a pod. A skutočne miestami v strednej slovenčine, kde sa zachovalo staršie (dlhé) *ä,* t. j. kde sa hovorí *čära, žär* a pod., zachovali podnes tvary *Slovák, Slováci* (napr. v Sebechleboch v Honte, na Gombáši v Liptove, miestami na Orave a pod.).

Napokon aj východoslovenské *Sloviak, Sloviaci* ukazuje na to, že tieto tvary vznikli zo starších tvarov *Slovák, Slováci,* a to niekdy v 14. alebo v 15. storočí.

V stredosloenskej spisovnej reči, ktorá pred 110 rokmi nastúpila miesto

bernoláčiny, tvary *Slovák, Slováci* sú zrejme západoslovenského pôvodu, čo je celkom v súhlase s historickým vývinom, lebo kmene západoslovenské a moravskoslovenské tak počtom svojho obyvateľstva ako aj historickým významom až do polovice 19. storočia boli jadrom slovenského etnika.

Zo všetkých slovanských národov iba *Slováci* a *Slovinci* si podnes zachovali meno praslovanského národa. Už sama táto okolnosť dostatočne dokazuje, že v dobe diferencovania praslovanského národa na jednotlivé slovanské národy a jazyky predkovia Slovákov a Slovincov si zachovali pôvodné, t. j. praslovanské pomenovanie, takže vlastne ostatní Slovania: Rusi, Poliaci, Srbi, Chorváti, Bulhari, Česi atď.. vzdali sa pôvodného mena Slovanov. Zachovanie pôvodného mena u Slovincov je pochopiteľné, lebo sa dostali na samý okraj slovanského sveta a od konca 8. storočia mali cudzích vladárov, ale u Slovákov sa zachoval pôvodný názov praslovanského národa pravdepodobne preto, že kedysi žili najmenej na päť ráz takom území než terajšie Slovensko, že boli tvorcami prvej veľkej slovanskej ríše nad stredným Dunajom (za kráľa Sama v rokoch 624—659) a neskôr tvorcami tzv. Veľkomoravskej ríše, ktorá v 9. storočí bola najmocnejším štátom slovanským, takže Slováci v tých časoch nemali najmenšieho dôvodu opustiť tradičné meno *Slovan,* z ktorého v 14. a 15. storočí vznikol terajší tvar *Slovák.*

Podľa toho v názve *Slovák* sa skrýva pôvodný názov všetkých Slovanov a práve toto lipnutie Slovákov na pôvodnom, prastarom mene mohlo by byť podkladom nových výskumov, ktoré by objasnili, prečo práve Slováci tak húževnate lipnuli na starodávnom mene Slovanov, ktoré svojím pôvodom siaha až do samej pravlasti slovanskej v povodí Dnepra.

Výskumy historikov, archeológov a národopiscov a filozófia slovenčiny azda doplnia a vysvetlia to, čo nemôže spraviť číra lingvistika, obmedzujúca sa na zistenie, objavenie a vysvetlenie jazykových faktov a jazykových súvislostí.

Služba slovenskej kultúre

REV. JÁN J. LACH

Odkedy som sa po vojne začal osobne alebo písomne stýkať so slovenskými spisovateľmi, básnikmi, vedeckými a kultúrnymi pracovníkmi, z ich rozhovorov, z ich tvorby a počínania nadobúdal som čo raz hlbšie a živšie presvedčenie, že duchovnú tvorbu týchto slovenských talentov za hranicami Slovenska treba rozhodne zachrániť. A to jak pre Slovákov, ktorí žijú roztratení po slobodnom svete či už ako starousadlíci alebo noví emigranti, tak aj pre budúce slobodné Slovensko. Kultúrna tvorba je najvýraznejším prejavom národného ducha. Duch je ale život a rastie len vtedy, keď sa môže slobodne prejaviť. Tento svojský slovenský národný duch prejovoval sa vždy v literárnej, vedeckej a kultúrnej práci slovenských spisovateľov, básnikov, vedeckých a iných pracovníkov.

Slovenskí kultúrni pracovníci neprestali tvoriť ani v najťažších životných okolnostiach, do akých sa dostali po odchode zo svojej vlasti. Táto ich húževnatá viera v slobodu a dôstojný ľudský život v slobodnej domovine pod Tatrami len utvrdzovala vo mne presvedčenie, že treba urobiť všetko možné, aby títo duchovní pracovníci mohli i naďalej pracovať; že im treba umožniť plody ich umu uverejňovať, a tak dokázať maloverným v našich vlastných radoch ako aj celému kultúrnemu svetu, že národ, ktorý má svoj osobitný, intenzívny kultúrny život, zaslúži si aj politickú slobodu v plnej miere.

Tieto snahy slúžiť slovenskej kultúre ma viedli, keď som sa podľa svojich najlepších síl a možností usiloval vydávať diela slovenských spisovateľov a básnikov; keď som sa obracal aj na našu americko-slovenskú pospolitosť a prosil som jej podporu na zachovanie slovenskej kultúry v zahraničí, jedine slobodnej dnes slovenskej kultúry.

Preto som aj založil Kultúrny fond Petra P. Jurčáka. Americkí i kanadskí Slováci mali možnosť aj osobne poznať Petra P. Jurčáka, tohto húževnatého priekopníka slovenskej kultúry v Amerike. On si dobre uvedomoval, že darmo sa budeme usilovať a naše vlastné miesto v rodine kultúrnych národov, keď neukážeme tejto rodine našu vlastnú slovenskú národnú dušu. Preto napísal aj svoju knihu *The Slovaks,* preto organizoval koncerty slovenskej hudby so slovenskými umelcami, preto propagoval slovenské maliarstvo a pracoval neúmorne na tom, aby svet poznal slovenskú kultúru. Nech je mi dovolené i pri tejto príležitosti vzdať mu česť ako jednému z našich veľkých mŕtvych.

Myšlienka Kultúrneho fondu Petra P. Jurčáka stretla sa s porozumením u drobného americko-slovenského ľudu. Naši továrenski robotníci, naši baníci, farmeri, vdovy a vdovci, mohli by sme povedať, že tá slovenská chudoba, ktorá nemá veľa peňazí, ale má citlivé a hrdé slovenské srdce. Aby som použil biblický výraz, z halierov chudobnej vdovy vznikol a žije aj dnes Kultúrny fond. Týmto podporovateľom Kultúrneho fondu, týmto jednoduchým, ale duchovne jednako veľkým slovenským ľuďom patrí vďaka a česť. A som rád, že im ju môžem nielen vo svojom mene, ale aj v mene slovenských duchovných tvorcov a v mene slovenskej kultúry tu verejne vzdať.

Keď roku 1953 Msgr. Miloš K. Mlynarovič, Rev. Mikuláš Šprinc a Karol Strmeň ma oslovili, či by bola nejaká možnosť založiť aspoň štvrťročník pre slovenskú kultúru v zahraničí, neváhal som ani na chvíľu podporiť ich úsilia, ujať sa ich a ich uskutočniť. Tak vznikol *Most* a nastúpil svoju cestu v januári 1954. Za dva roky jeho jestvovania prispelo doň každoročne tridsať abo vyše slovenských spisovateľov, básnikov, vedeckých a kultúrnych pracovníkov. Títo kultúrni pracovníci dvojročnou prácou vytvorili si predpoklady, aby sa združili a založili Spolok slovenských spisovateľov a umelcov 1. januára 1956.

Dňa 9. februára 1956 navštívil ma redaktor *Mostu* a tajomník SSSU, Mikuláš Šprinc, ktorý z poverenia predsedníctva SSSU mal sa dohodnúť o tom, aby Most 1. číslom 1956 stal sa úradným orgánom Spolku slovenských

spisovateľov a umelcov. Znovu som rozmýšľal na 3. paragrafe Stanov SSSU, kde stojí:

"Spolok (SSSU) je ústrednou pracovnou a bojovnou organizáciou slovenských spisovateľov, umelcov, vedeckých a kultúrnych pracovníkov v slobodnom zahraničí, ktorá má za cieľ:

a) organizovať, koordinovať a podporovať duchovnú tvorbu svojho členstva,

b) pestovať bratskú súdržnosť, upevňovať národné povedomie a prehlbovať kresťanský humanizmus,

c) hájiť ujarmený slovenský národ a bojovať na kultúrnom poli za jeho oslobodenie a jeho prirodzené právo na samostatný život v zmysle národnom a štátnom.

d) oboznamovať slobodný svet s tyranstvom, ktoré dnes zámerne ničí a deformuje kultúrne hodnoty slovenskej minulosti a násilne potláča akýkoľvek slobodný prejav duchovnej tvorby na dnešnom Slovensku,

e) organizovať zdravú výmenu našich kultúrnych hodnôt s kultúrami iných národov."

Ak si SSSU vytýčil taký vznešený a pritom praktický cieľ, veľmi rád suhlasím ako predseda Kultúrneho fondu Petra P. Jurčáka, aby *Most*, ktorého vydavateľom je tento Kultúrny fond, stal sa úradným orgánom SSSU. Nech slúži i naďalej slobodnej slovenskej kultúre, nech na jeho stránkach stretnú sa bez rozdielu skupinovej spolupatričnosti všetci slovenskí spisovatelia, básnici, umelci, vedeckí a kultúrni pracovníci, ktorí sa stotožňujú s cieľom SSSU.

No jedno by som kládol na srdce predovšetkým novej slovenskej emigrácii. *Most* je vydávaný predovšetkým pre ňu. Nech teda nechýba ani jednému kultúrnemu emigrantovi. Za *Most* treba tlačiarni platiť, preto aj na *Most* si treba každoročne predplatiť a spraviť všetko možné v našom najbližšom okolí, aby sme mu získali nielen nových čitateľav, ale aj predplatiteľov. Len tak bude pravdou, že sme kultúrna emigrácia, že vieme, čo je naša slovenská povinnosť a kultúrna česť. Alebo veríme v slovenského ducha, ako sa on ukazuje v slobodnej slovenskej kultúre, a vtedy podporíme službu tejto kultúre, alebo neveríme. Vtedy sme ale nehodní nielen slovenskej kultúry, ale ani slovenskej slobody.

VZDYCH

Ak život mám už dáky žiť,
nech je to život plný.
Chce sa duch k Bohu priblížiť,
bo v ňom sa večnosť vlní.

Anton Murín

Poetes slovaques contemporains

MME RENÉE PERRÉAL MIKUŠ

La Slovaquie, petit pays de montagnes magnifiques, de vallées et de plaines, pays aux traditiones millénaires, a toujours inspiré les poètes. Le sentiment poétique s'est traduit au plus profond de l'âme du peuple par l'infinie variété des chants folkloriques qui ne sont surpassés en nombre, paraît-il, qu'en Finlande.

Les grands chefs de la poésie romantique: Ján Hollý, Ján Kollár, Martin Sládkovič, Ján Botto, par la beauté de leur langue, la grandeur de leur inspiration, s'apparent à leurs contemporains: Musset, Puškin, Mickiewicz, Becquer.

L'esprit qui domine la poésie slovaque à la fin du XIXe et au commencement du XXe siècle, est Hviezdoslav, de l'école "réaliste".

Si on pense aux conditions dans lesquelles ces hommes ont écrit en langue slovaque dont l'étude était interdite dans les établissements scolaires du Royaume de Hongrie, on ne peut assez admirer leur oeuvre litéraire et patriotique à la fois.

L'époque actuelle a produit une pléïade de poètes. Mais peu d'entre eux jouissent de la liberté, condition de toute création artistique. Ceux qui sont cités ici vivent en exil, sauf Janko Silan et Miloš K. Mlynarovič qui est en Amérique depuis plus de trente ans. Celui-ci vient d'être nommé membre d'une académie littéraire américaine, "The Galery of Living Catholic Authors", où il se range aux côtés de Mauriac, Gilson, Papini, Mgr Sheen et d'autres représentants les plus éminents de la pensée catholique moderne.

*

Les poésies qui suivent ont été traduites par Mme Renée Perréal Mikuš en collaboration avec Mme Marcelle Mattret.

REVIENS-TU, SEIGNEUR?

Vers nous, Seigneur, redescends-tu des cieux
Où tu étais assis à la droite du Père?
Nous te souffletterons encore, tu sais
Et cependant, Seigneur, Tu reviens près de nous.
Reviens-tu, Seigneur, dans nos villages,
Nos villes, nos usines, vers tous les pauvres?
Veux tu, à nouveau, t'asseoir à notre table,
Toi qui, pour nous, pécheurs, te sacrifias en vain?

Après un dur labeur, tu veux reprendre haleine,
Tu te retires sous les étoiles, sur la montagne.

Je voudrais pourtant bien te suivre,
Mais j'ai peur! Je vois ta pauvre joue
Offerte à mon traitre baiser
Et ton front sanglant sous la couronne d'épines!...

Miloš K. Mlynarovič

PSAUME

Seigneur, voile de lumière la lame sanglante de l'âge,
Envoie tes anges sur les routes.
Le dernier rayon de la lune s'éloigne des yeux de l'homme,
Et l'ombre envahit la terre des fils de Dieu.
Car je marche sur les tristes chemins
Et je trouve à chaque pas un Abel mort.
Me voici entouré des frères de Caïn.
Dois-je leur chanter les Saintes Heures?

Le chant du jeune Abel était si beau
Seigneur, que je suit prêt à mourir debout.

Je n'ai pas peur: le ciel resplendit sur les montagnes
Eu tu me précèdes, Pasteur de mes jours.
Mes yeux te suivent comme tes brebis.
Et vois, je marche dans la foule avide de sang.
O, Seigneur, Tu connais celui qui voudrait me tuer,
Pardonne-lui quand tu le verras.
Emplis mon coeur d'amour:
Je ne dois pas maudire mon ennemi, moi non plus...

Mon dernier chant s'élance
Vers les cieux entr'ouverts:
Je veux bénir encore
Ceux qui m'ont assisté
A mon suprême instant.

Ensuite, que sur la terre resplendisse la lumière.
La paix soit avec vous, mes Frères.

Rudolf Dilong

ANNEAU NUPTIAL

Quand, de ta main jaunie, glissera
Vers ma tombe l'anneau nuptial
Près des racines des amères colchiques,
Souviens-toi que ton coeur et mon coeur

Sont encore et toujours l'un à l'autre liés.
Accueille mon ombre venue de l'impitoyable Achéron,
Accueille son étreinte invisible.

Sous la pâle clarté de la lune,
Tel une tremblante harpe, écoute,
Venant de l'autre monde,
Son murmure te redire: pour l'éternité
Et come au premier jour
Où je te regardai dans le yeux
Nos deux vies ont été une seule vie!

Karol Strmeň

POUSSIERE ROUGE

Le soleil se noyait dans le sang,
J'avais peur de faire un pas,
Tout fasciné,
Et, le visage en feu, je m'arrêtais dans le champ.

Des sillons abreuvés de larmes séculaires,
La poudre s'éleva en flammes d'orage.
Le soleil sifflait dans le sang,
La poudre rouge brûlait mes lèvres.

La nuit noire tomba sur la route
Et, comme d'une enclume,
Elle fit jaillir des mottes
Une dure chanson:

Vous, poussière des serfs,
Vous, race maudite,
Vous n'avez pas trouvé le bonheur,
L'amour, sous la voûte des cieux.

Les nuages fuyaient à l'horizon,
Feuilles enflammées du couchant.
Ce qui a grandi dans le sang
Semblera écrasé...
Mais ne périra point.

Andrej Žarnov

ARBRES

O, beux arbres en fleurs,
Blanche parure de la terre,
Vos racines à jamais.

Renaissent dans la joie.
Et toi, l'amour te laisse désespéré!

Un cavalier passe avec des roses rouges.
Toi, tu n'as que le pavot fané,
Que la jouse détournée de l'amour à jamais!...
Un regard de femme t'a troublé,
Mais ton destin est de baisser les yeux.

Derrière ton capuchon de moine
Tu entrevois l'Amour,
Mais lui ne te voit pas!
La brise éparpille ses cheveux sur son front
Et, pour ton salut, l'emporte loin de toi,
Vers les cimes radieuses
Que couronne le printemps.

Mikuláš Šprinc

TRESSAILLEMENT

De ma poitrine s'exhale un souffle,
Et lorsqu'à nouveau je respire,
Il se détruit lui-même en se ressuscitant.
Mais les ténèbres s'étendent encore.
Obscurité! Affreuse obscurité!
Pure invention du diable,
Abri de ceux qui pèchent!.

Si l'âme pouvait trouver ici
Fût-ce un peu de lumière, de chaleur,
Mon Dieu! un peu de joie!
Ne s'épanouirait-elle pas soudain?
N'embrasserait-elle pas tout
Pour l'amour de Toi?

L'âme verse des larme amères. Hélas!
L'incertitude est sa destinée,
Et tout n'est que tressaillement.
Seul, le souffle s'élève.
De ma poitrine il s'exhale
Et se détruit lui-même
En se ressuscitant.

Janko Silan

Kultúra a život

OŠTARY S POÉZIOU NA SLOVENSKU

Len čo sa pominul Stalin, kritici i básnici začali vytŕčať rožky a dožadovať sa istej slobody umeleckého prejavu. Každý sjazd spisovateľov znamenal nejakú patáliu; ostrú výmenu náhľadov najmä medzi tvorcami a kritikmi. Raz to boli konflikty v socialistických románových hrdinoch, raz to boli hlasy o ľudskejšie umenie; raz zase hlasy proti schématickosti literárnych typov. Raz to boli nedosť triedne uvedomení básnici, raz zase prozaici, v ktorých dielach vyznievala akási nostalgia za slobodným a nenadiktovaným spisovateľským prejavom.

Napokon sa ale myslelo, že po desiatich rokoch už len predsa dorástli plnokrvní komunistickí básnici a prozaici; že napokon všetci literárni tvorcovia sú dokonale preinačení; s novým srdcom, červenejším ako krv sama; že kultúra je celkom v službách socialistického budovania a dokonale poslušne tisne káru Strany. No, čo čert nechcel, stalo sa zase, na čo sa žaluje akýsi E. B. Štefan v úvodníku "Leninská pochodeň" (Kultúrny život, 5. novembra 1955): "Žiaľ, práve v predvečer desiateho výročia nášho slobodného Októbra, vynárajú sa u nás na kultúrnom úseku hlasy, ktorým pod pláštikom diskusie nechýba úmysel zahmlovať svit leninskej pochodne, zavracať nás z tej širokej cesty socializmu, ktorá pri výstavbe beztriednej spoločnosti je nutne aj v literatúre vždy realistickou a obviňovať z nekritičnsti tam, kde nám srdce vždy kázalo vravieť o láske a vďačnosti. Aj keď tieto hlasy sú ojedinelé, tým, že sa dvíhajú akoby na obranu našich literárnych výdobytkov, pokúšajú sa rozšíriť dosiaľ nepreklenuté trhliny medzi nimi a našou novou skutočnosťou, premeniť ich na priepasť a dostať napokon celé naše kultúrne snaženie do závozu."

Pozoruhodné priznanie. Je to ozvena na najnovšiu diskusiu o slovenskej poézii. Čo sa stalo? Novopečený básnik Ivan Kupec napísal do Kultúrneho života článok "Na obranu poézie", kde sa dožadoval pre básnika práva "osobnostného vnútra" a práva na jeho "vlastnú tvár". Kupcov článok vyvolal rozruch, no a tak volali na pomoc novoprekrstené božsvo literárnej kritiky Andreja Mráza, aby Kupca zahriakol a priviedol k rozumu i utíšil rozbúrenú verejnosť. Andrej Mráz to aj poslušne urobil v Kultúrnom živote (5. nov. 1955). Dal Kupcovi takúto lekciu: "Opätovne prečítal som si Kupcom temperamentne napísaný článok, kontroloval som si najmä teoretické hľadiská, z ktorých sa usiloval v ňom vychádzať a nakoniec nemôžem nepovedať, že pri všetkej snahe stáť na stanovisku správnom, zodpovedajúcom vlastnostiam poézie a jej estetickým a ideologickým a spoločenským atribútom, Kupec v niektorých partiách svojho článku dostal sa do závozu, vyslovil závery, ktoré sú chybné a ktoré stoja v diametrálnej protive s objektívnou pravdou o umení, ako túto pravdu najplnšie a najadekvátnejšie v skutočnosti vyjadruje marxistická teória umenia." Prišiel teda Andrej Mráz, vylepil Kupcovi sopár zaúch a na konci svojho derešovania si vydýchol a dodal: " 'Vlastnú tvár' musíš mať v kvalitnej tvorbe, subjektivistickým čvirikaním tá 'vlastná tvár' ti nepadne do lona."

*

Ale kritika unavila sa už aj z dýchavičného, do neba vynášaného dupľovaného či tripľovaného laureáta štátnej ceny básnika Milana Lajčiaka. V tom istom čísle Kultúrneho života Branislav Choma zamýšľa sa "Nad poslednými Lajčiakovými básňami" a jeho zamyslenie sa vyznieva veľmi pesimisticky. Nájdete tam takéto posudky o poézii štátnymi cenami ovenčeného básnika: "Nedostatky Lajčiakovej poézie sú značné, aj keď pri pozornej práci autor môže z nich veľa odstrániť. Povrchnosť a opakovanie: Pri čítaní mnohých jeho básní cítite, ako sa ich tvorca ľahko nadchýňa nielen zápasmi človeka, ale i vecami a vecičkami... a dostáva sa do stereotypnej tóniny nadšenia z predošlých zbierok, ale často opakuje i známe metafory a básnické obrazy... Pre Lajčiaka sú neustálym zdrojom skúsenosti z povstania, no čitateľ by sa už rád dočítal hlbších zovšeobecňujúcich myšlienok i nových podmaňujúcich obrazov, než mu básnik naposledy predložil v poéme Ich nezarastie bodľačie. Opakovanie tém si nevyhnutne vyžaduje nové obrazy — ked

toho niet, niet dobrej poézie. Prvá časť cyklu Ich nezarastie bodľačie, zobrazujúca básnikovu mladosť, ako aj báseň o Fučíkovi Živý ku živým prichodí, poukazujú zase na autorovo nevýrazné, popisné zobrazovanie, v ktorom niet iskrivého obrazu, ani novej podnetnej myšlienky."

To je len niekoľko viet na koštovku. Chomov článok hemží sa podobnými sklamaninami a máte dojem, že chcel povedať jedno: Čo bude s našou "novou" poéziou, ak aj jej najmarkantnejšiemu predstaviteľovi, oficiálnemu básnikovi takto došiel dych, keď mu tak zjalovelo srdce. Lajčiak mal celú pereputť epigónov. Falošne spieval ich učiteľ, falošne začali spievať i jeho žiaci. Ľútostivo Choma priznáva: "Bolo však chybou, omylom nás, kritikov, že sme často chceli od iných básnikov, aby podobne vyjadrovali radosť i nadšenie nad našou skutočnosťou. Bolo chybou, že sa prv nekritizovali podobne básne Milana Ferku. Keby sme ostrejšie odsúdili básnické napodobneniny starších poetov u Ferku, Padu, Citovského, iste by to skôr prispelo k vytvoreniu ich vlastnej básnickej tváre. Avšak za chyby dospelých detí ťažko trestať otcov."

Dávnejšie pred Branislavom Chomom iný stvárňovateľ nového komunistického básnického pokolenia František Votruba napísal vo svojom spisku Cesta slovenskej poézie (Slovenský spisovateľ, 1944): "Alebo iná oštara v našej poézii: nedostatok ostychu, potrebnej hanblivosti. To vtedy, keď mladý autor bez škrupulí pochytí pomysel, predstavu, ktorá dlho (ach dlho) behala po ulici už ošúchaná, bez farby, vône, intenzity, a keď s bohorovným pocitom uzavrie ju do svojich veršov. Alebo zrýmuje a zveršuje práve vyšlý novinársky úvodník (ktorý má smysel a službu informačnú) a povie: báseň na výške doby a chvíle... Preto je protibásnická, protiliterárna činnosť škodlivá, lebo je schopná pripraviť slovenské básnické slovo o kredit, o dôveru a tak či tak o lásku k poézii. To preto, že také výplody sú bez tepla, bez prenikavosti, bez pôvodnosti a dráždia čitateľa tým, že ich obsah zná z inakadiaľ (hoc z novín) prv a lepšie. Ak niekde v kultúre jestvuje veľká zodpovednosť, tak je predovšetkým tu. Čo mne, tebe a nám do toho, že azda v tvojich veršoch sú všetky hodnoty nášho svetonázoru, našich snáh, túžob a nádejí zahrnuté so starostlivosťou neviem akou, čo z toho, že si ináč čestný, dobrý bojovník nášho frontu, keď konáš — takto. Nechceme od teba náš občiansky katechizmus, chceme básnický čin, ktorý priťahuje, dvíha, oduševňuje a to ostatné bude nám v ňom samozrejme pridané." (Pp. 24-25)

—r—

NOVÉ HUDOBNÉ DIELA SLOVENSKÝCH SKLADATEĽOV

V minulom čísle Mostu priniesli sme našim čitateľom stručný prehľad súčasnej slovenskej hudby. Podľa informácií zo Slovenska sa dozvedáme, že slovenskí skladatelia chystajú nové prekvapenia. Ide najmä o niekoľko nových slovenských opier a symfónií a kantát. Kultúrny život (č. 45, roč. X) prináša referát o tom, na čom pracujú hudobní skladatelia. Tak sa dozvedáme, že Tibor Andrašovan pripravuje komickú operu "Geľo Sebechlebský" na libreto Jely Krčméry; Ján Cikker pracuje na novej opere "Návrat" podľa libreta básnika Jána Smreka. Za motív vzali ľudovú baladu Rabovali Turci a Chalupkovu baladu Turčin Poničan. Eugen Suchoň pracuje zase na novej opere s historickým námetom z čias Svätoplukových. Šimon Jurovský pripravuje balet "Beckov" na libreto Margity Figuli. Jozef Grešák dokončieva balet "Radúz a Mahuliena".

Dezider Kardoš pracuje na inštrumentácii II. symfónie "O rodnej zemi"; Mikuláš Schneider-Trnavský komponuje tiež symfóniu. Eugen Suchoň píše zase Symfoniettu a Ján Zimmer svoju I.I symfóniu. Alexander Moyzes pripravil zase pre symfonický orchester "Tance z Gemera". Tibor Frešo pripravuje "Fantáziu pre klavír a orchester" a Oto Ferenczy "Májovú kantátu".

Z komornej hudby majú sa zjaviť Letňanove inštruktívne skladby pre klavír a Štefan Németh-Šamorínsky dokončuje "Klavírny kvintet". — Gejza Dusík má prekvapiť novou operetou "Hrnčiarsky bál" na libreto Pavla Braxatorisa. Oto Kaušitz napísal libreto pre operetu Karola Elberta "Z prístavu do prístavu". Tak isto má uzrieť svetlo sveta i nová opereta Milana Nováka z vojenského života "Vojenská pieseň". Napokon, aby to všetko vyznelo "socialisticky", Janko Matuška "obohatí hudobnú tvorbu tromi budovateľskými piesňami" a Július Móži celovečerným ľudovým baletom "Zemplínska suita".

Knihy

Mikuláš Šprinc. TVÁROU PROTI SLNKU, verše. Cleveland: Edícia Lýra pri Slovenskom ústave. 1955. Str. 64.

Nevďačná práca je začleňovať básnikov do škôl a skupín, ale ťažko sa jej úplne vyhnúť, ak chceme súhrnne charakterizovať celkový ráz básnikovej tvorby. V prípade Mikuláša Šprinca môžeme spokojne povedať, že jeho básnické dielo je post-symbolické, čím rozumieme predovšetkým, že svet je preň viac menej príležitosťou na čerpanie obrazov a symbolov, ktorými básnik vyjadruje stav a ráz svojho osobného sveta a vytvára tak osobný mýtus, osobný výklad prírody a človeka. Inými slovami, nie príroda informuje (ako hovoria scholastici) básnika, ale básnik prírodu.

Všimnime si najprv titulov básní v tejto novej zbierke. Nachádzame v nich jednak poukazy na konkrétne prírodné zjavy (Júnové nebo, Zabudnuté údolie, Záhrady, Večer, Ryba s peniazom, Vták a príboj, Vo vode, Oriešok), jednak názvy abstraktné alebo aspoň blízke abstrakcii (Sústredenie, Odpustenie, Smrť, Ticho, Sláva, Slová, Oslava, Splendor Domini, Sloboda); ostatné tituly sú "neutrálne", označujú alebo duševné rozpoloženie básnika, alebo sú proste materiálnym odkazom na ústredný motív (So strachom na tvári, Pieseň o matke, Slovenskí pútnici, Slovenský kríž, Spievajúcim doma, Slovensko 1955, Marcová pieseň).

Titul básne má v súčasnej poézii dôležitú funkciu. Neraz je výslovne kľúčom k zmyslu básne, neraz v skratke celou bésňou a zároveň aj vodidlom k jej motívu, a čo je dôležitejšie, k básnickej osobnosti. Pozorný čitateľ Šprincovej zbierky však zistí, že medzi jej básňami niet podstatného rozdielu ani po stavebnej ani po obsahovej stránke a že je teda vedľajšie, či titul básne poukazuje na konkrétny prírodný úkaz alebo je proste abstrakciou. Úplne v nich splýva moment vnútorný s momentom prírodným.

Tak napríklad báseň "Nádej" začína sa opisom prírodného úkazu:

Nebo je čisté, duby ešte čistejšie,
od veľkých jazier...

a sledujte pozorne, čo nasleduje:

...vietor nesie posolstvo,
že šíry priestor sloboda je číra,
kde človek cíti, ako všetko dýcha...

Po zrakovom prepise ("čisté nebo", "duby ešte čistejšie", "veľké jazerá") prichádza interpretatívny poukaz (vietor nesie posolstvo o slobode priestoru). Zvláštnosťou tejto interpretácie však je práve to, že básnik tu natoľko splýva s prírodou, že jej vyložene vnucuje svoje chápanie života. Vietor sám o sebe nenesie nijaké posolstvo a ešte menej posolstvo čiste metafyzického rázu. Básnik ho robí výrečným preto, lebo chce povedať asi toto: V tomto vetre si človek uvedomuje (per analogiam) širokú slobodu, ktorá je krásna a tvorivá.

Ako vidno už z rozboru tejto jednej metafory, Šprinc netvorí "čistú" poéziu prírody, čo by znamenalo, že na spôsob maliara vníma prírodné estetikum a kladie ho paralelne so svojím sentimentom ako obrazový celok. A keďže príroda sama nijako neobsahuje výklad, ktorý jej básnik pripisuje, prichádzame k záveru, že Šprinc jej vnucuje podľa estetiky post-symbolickej poézie kvality morálno-metafyzického obsahu.

Sám básnik chápe tento proces ako istý druh syntézy. Opätovne presvedčuje čitateľa, že ide o prírodný, logický, pritom však esteticky bohatý čin. Tak čítame v básni "Záhrady":

Všetko mi hrnie vietor na prsia
. . . .
Všetko sa stáva jedno s mojím srdcom.

A v básni "Večer":

V takomto tichu dlhých večerov
...ako dlane v modlitbe
spájajú sa dve srdca polovice.

V tejto súvislosti veľmi zaujímavá je báseň "Oriešok". Prvé dve strófy opi-

sujú tohto malého vtáčka, ako spieva do úmoru so zobákom "namiereným do slnka". Tretia strófa sa končí otázkou.

Len hrdlo sa mu vlní
jak zrelé pole zbožia;
prečo nám ho len anjeli
do srdca nepoložia?

V štvrtej strófe nachádzame novú otázku:

Poludnie horí v plnej velebe,
na čo len asi, Bože, spomína?

Otázky ostávajú nezodpovedané, ale sú typické, lebo sú kľúčom k básnikovej metóde: k interpretívnemu zduchovňovaniu sveta. My, ktorí básnika iba sledujeme, ale neprežívame s ním proces, ktorý viedol k vzniku jeho básne, sa pýtame celkom právom: Prečo by nám anjeli mali vložiť do srdca spevavého orieška? Prečo by nás zaujímalo, na čo "spomína" horiace poludnie? Nie je tu azda básnik priveľmi preciózny? Odpoveď je, pravda, že básnik tu postál ako by na polceste: chce možno povedať, že naše srdce "sa podobá" orieškovi, ale sa zháčil, a odbavuje vec otázkou. V druhom prípade mohlo poludnie spomínať len na to, čo je obsahom básnikovej pamäti. No identifikácia bola by priokatá; preto otázka. Týmto všetkým chceme iba ilustrovať prvok prízračný pre Šprinca: príroda mimo neho je iba predmetom jeho vnútra.

Hoci základný tón tejto zbierky je slávnostný, čo dokazuje aj množstvo rečníckych figúr, nevyznieva v harmonickú velebu, akú vidíme napr. u Tennysona — je to vo svetovej literatúre Šprincovi duchovne najbližší básnik —, ale v sentiment, ktorý by sme mohli nazvať luminárnym nepokojom. Odcitujeme aspoň niekoľko príkladov. V "Júnovom nebi" hviezdy (obraz túžby) sú ako smútočné vŕby, "čo nakláňajú svoje vlasy nad neprehľadné vody našej jestvoty". Boh sa nespomína ani len raz bez poukazu na hriech (v básni "Nádej" stoja oproti "božím brehom" "bolesti a hriechy"; v "Zabudnutom údolí" na "machu božích pohľadov" neciti človek "smútok nášho jestvovania"; v "Odpustení" je "božie odpustenie" kontrastom k "rozjatrenému žiaľu"; v "Sláve" sa spomína oheň božej slávy, v ktorej zhorí "smútok našej viny" atď.). Nazvali sme tento nepokoj luminárnym, lebo ani raz nevedie k dramatickému prelomu medzi básnikovou osobnosťou a estetickým obsahom prírody, nakoľko je tento objektom básnikovej pozornosti; v podstate sa idealisticky postoj básnika nikde nenarušuje.

Tvárou proti slnku obsahuje aj niekoľko "politických" básní (Slovenskí pútnici, Spievajúcim doma, Slovensko 1955 atď.). Nie sú novinkou v Šprincovej tvorbe, lebo aj v jeho predošlých zbierkach sme nachádzali básne s politickým motívom a s politickými narážkami, a tu básnik iba rozvíja svoju doterajšiu techniku. V základe zmocňuje sa politických motívov takto: hneď na začiatku nastolí problém, v ďalšom ho rozvetví obraznými korelátmi alebo priradením postranných aspektov základného problému a končí pointou. Pozoruhodné je, že práve na tomto úseku jeho tvorby sa stretáme často so zastretými alegóriami a s typom metafory, ktorý Wordsworth označuje ako "fancy" (fantáziu) a kladie ich do protivy s koncentrovaným videním, ktoré nazýva "wit". Tak sa dozvieme napr., že sloboda je "šíra ako modré nebesá, farebná ako dúha večerná", že je "horúca iskra z ohňa božieho", "potešenie ľudí jediné"; noci sa isto "v modré rána zmenia a zazorí sa v temnotách"; komunistický básnik chytá "na svoj spev plytkých hlupákov" "jak nemé ryby na udicu" atď. Zdá sa, že nejde natoľko o politickú poéziu; je to poézia o politických motívoch a jej najväčšie klady sú rétorické.

Mikuláš Šprinc je rozhodne básnik silného videnia a má zmysel pre veršovú kompozíciu: jeho básnická obrazivosť je neobvykle intenzívna a mnohostranná. Jeho dych je široký. (I náš tradičný alexandrín sa u neho často rozrastie aspoň o dva trocheje.) Tvárou proti slnku obsahuje rad rečových gest, ktoré sú najkrajšie v celej jeho tvorbe. Právom teda očakávame, že jeho ďalší básnický vývoj povedie k rečovej úspornosti a k organizačnej čistote verša. Čakal by sa tón menej slávnostný a menej patetický, obrazy menej rozvetvené, ale tým konkrétnejšie, väčšie napätie zraku než citu. Ale básnikovi akože predpisovať ďalšiu cestu?

Karol Strmeň

V STOPÁCH STVORITEĽA. Msgr. Viktor Blahunka. Vydal Rev. Ján J. Lach, 2006 Schrage Ave., Whiting, Ind.: 1956. Str. 172. $2.00.

KRISTOVE PODOBENSTVÁ. Msgr. Viktor Blahunka. Vydal Rev. Ján J. Lach, 2006 Schrage Ave., Whiting, Ind.: 1956. Str. 238. $2.50.

Slovenská kazateľská literatúra nie je bohatá. Duchovný Pastier, vydávaný kedysi Spolkom sv. Vojtecha ako aj niekoľko jednotlivých kňazov snažilo sa túto medzeru vyplniť, no nie nejak veľmi úspešne. Nemôžeme zaznačiť v slovenčine nijaké pôvodné a sústavné spracovanie katolíckej náuky vo forme kázní.

Zdá sa, že Msgr. Blahunka snaží sa v tom ohľade obohatiť slovenskú kazateľskú literatúru prvým sústavným dielom. Vidieť to z horeuvedených doteraz vyšlých zväzkov, ale aj z oznámenia časopisu Slovák v Amerike, ohlasujúceho ďalšie Msgr. Blahunkove knihy kázní, a to Zázraky Krista Pána, Otče náš a Reč na Hore, Kristus Veľkňaz, Kristove Sviatosti. To znamená, že celé dielo bude počítať šesť zväzkov. Keby Msgr. Blahunka pridal k nemu ešte aspoň Katolícku mravouku, nuž mohol by sa stať slovenským Tonne.

Tak sa zdá, že tento populárny americký kazateľský spisovateľ bol pre Msgr. Blahunku skutočne aj vzorom hlavne v kázniach zhrnutých vo zväzku V stopách Stvoriteľa, ktorý obsahuje dve série: sériu Boh a jeho vlastnosti a sériu Tvory božie. Všetky kázne tohto zväzku sú stručné a podložené skoro vždy príkladmi zo Starého Zákona alebo z dejín. Ich ľahká a jednoduchá reč, myšlienková priezračnosť a štylistická neumelkovanosť budú sa iste páčiť tým, ktorí ich budú používať ako pomôcku vo svojej dušpastierskej činnosti.

Trocha odlišnejšie je spracovanie kázní vo zväzku Kristove podobenstvá. V tomto zväzku ide o kázne širšieho rozsahu, ktorých základ a tématiku určuje príslušný text podobenstva. Bolo by sa žiadalo, aby boli aspoň tie dlhšie kázne rozdelené na viac častí podtitulkami. Bolo by sa tým iste získalo na jasnosti.

Je isté, že slovenskí kňazi prijmú tieto knižočky Msgr. Blahunku s radosťou ako nevyhnutnú a veľmi žiadateľnú pomôcku v ich dušpastierskej činnosti. Msgr. Blahunka vypĺňuje nimi tú medzeru slovenskej spisby, ktorej prázdnota sa asi najviac pociťovala a pociťuje.

B. Š. Buc

LITERÁRNY ALMANACH SLOVÁKA V AMERIKE 1956. Ján Okáľ (red.). Vydal Rev. Ján J. Lach, Whiting, Indiana: 1955. Str. 160.

V tej istej úprave ako po minulé roky, v tom istom rozsahu vyšiel pred Vianocami tento literárny almanach Slováka v Amerike. Sú v ňom úvahy a články, novely, rozprávky a verše. Rev. Ján Lach zaoberá sa otázkami americko-slovenskej budúcnosti, Prof. Dr. Ferdinand Ďurčanský píše o politických otázkach strednej Európy v štúdii "Čo miesto Československa?". Dr. Stanislav Mečiar predstavuje Ľudovíta Štúra ako Slováka a Európana. Dr. Štefan Polakovič zapodieva sa posledným rukopisom p. prezidenta na slobode, v ktorom podal výklad slovenske situácie pre Západ. Nevedno, prečo bolo treba držať v tajnosti tento rukopis, toto memorandum prezidenta Slovenskej republiky až doteraz. Bolo ho vari treba hneď preložiť do svetových rečí, keďže bolo určené Západu. Ján Mešťančík oceňuje historické dielo Dr. Jozefa Špirku a Anton Mazán hovorí o pobyte Schubertovom na Slovensku a o skladbách, ktoré tam napísal. Dr. Ernest Žatko píše o svojej obľúbenej téme: o sv. Kláre, prof. Dr. Jozef Kirschbaum podáva stručné rezumé svojej prednášky o účasti Slovákov na civilizácii Slovanov, prof. Dr. Jozef Papin v populárno-vedeckom článku oceňuje duchovné a kultúrne dielo sv. Benedikta. Ján Okáľ má článok "Priepasti medzi nami", v ktorom sa zapodieva problémom viac-menej imaginárnej roztrieštenosti slovenských spisovateľov v exile. Umelá teória, ktorú sa redaktor Okáľ namáha vymyslieť, ako keby aj slovenských duchovným tvorcov, žijúcich v slobodnom svete bol akosi terorizoval či prešľahol víťazný nástup komunizmu, ktorého ozveny nemohli nedýchať ani na slobodnom Západe, je prinajmenej riešením deusexmachinovským. Týmito otázkami budeme sa zapodievať podrobnejšie v inom čísle.

Prózou prispeli Miloš K. Mlynarovič, Ján Doránsky, Ján Dafčík. Rudolf Kalenčík, Ľudo Bešeňovský, Jožo Trnavčan, Július Štefkovič a Laco Kollár. Na nie-

ktoré z týchto príspevkov možno uplatniť literárne meradlá a iné sú zase skôr dobrým a poučným čítaním. Ale tento literárny almanach má aj toto poslanie. Vo veľkej úrode poézie zastúpení sú Rudol Dilong, Miloš K. Mlynarovič. Gorazd Zvonický, Ján Doránsky, Fero Zobor, Bešeňovský a iní.

Čo sa rečovej stránky týka, vidíme v Almanachu starý i nový pravopisný úzus. Či sa to niekomu páči alebo nepáči, slovenský pravopisný vývin pôjde svojimi cestami a slovensky píšuci exil bude si musieť raz túto otázku vyriešiť; tak, alebo onak. Keď Slováci nastúpili do boja za autonómiu a za štátnosť, mohli sa vrátiť aj k štúrovskému pravopisu. Irónia osudu, že práve tí politickí činitelia, ktorí v zahraničí vydali za vlasy pritiahnuté memorandum proti novému pravopisnému úzu, nevedeli sa vtedy oduševniť za štúrovský pravopis, ale prijali pravopis, nadiktovaný cudzou vládou nad Slovenskom.

Mená autorov v tomto almanachu nepriamo podvracajú tvrdenie, že by slovenskí spisovatelia boli rozbití, podráždení a podozrievaví. Prispeli do almanachu redaktorovi, s ktorým sa zaiste nezhodujú v mnohom, čo sa týka skupinových náhľadov. Dokázali svoju duchovnú šírku. Ale ak sa najdú dvaja iní spisovatelia. ktorí pre "disciplínu skupiny" nesmú prispievať do publikácií, ktoré nemajú absolútny punc len jednej skupiny, a stoja mimo každého spoločného kultúrneho podnikania v zahraničí, to ešte neznačí, že slovenskí duchovní tvorcovia sú roztrieštení. Čas odpovie aj na tieto otázky a mnohá "priepasť" bude len malým jarkom, bez akých život už nikdy nebude.

—mš—

LISTY PODDANÝCH. Z rokov 1538-1848. Na vydanie pripravil: Pavol Horváth. SAV, Bratislava: 1955. Strán 375.

Historický ústav, založený r. 1955 pri Slovenskej akadémii vied, vydal v tom istom roku svoju prvú publikáciu prameňov k slovenským dejinám. Zväzok obsahuje listy poddaných z troch storočí, počnúc listom zo dňa 20. januára 1538, kde poddaní z obce Neštich, teraz Smolenická Nová Ves, okr. Trnava, prosia richtára Trnavy o ochranu pred svojimi zemepánmi, ktorí im zvyšujú kontingent vína a práce okolo neho. Druhý list obsahuje sťažnosť poddaných z Liskovej pri Ružomberku. Z Liskovej sa žalujú svojmu zemepánovi na úradníkov hradu, ktorí ich veľmi vykorisťujú a utláčajú. Iný zas list (č. 120) nesie dátum 20. februára 1776 poddaných z mestečka Hranovnica, okr. Poprad, cisárovi Jozefovi II.: sťažujú sa na svoje zemské panstvo, že im zaberá pôdu a iným spôsobom ich veľmi vykorisťuje. Pod č. 250 je list roľníkov z dediny Kovarce, okr. Topoľčany, z roku 1848. Tuná píše richtár Jano Ďurič a prísažní. Sťažujú sa na svoje zemské panstvo, že im odobralo role a hory.

Podobný obsah vyznieva aj z ostatných listov celého Slovenska, o ktorých pravosti pochybovať niet dôvodu. Vydanie je reprezentatívne, ku ktorému P. Horváth pripojil svoj 19stránkový úvod.

Sprístupnené dokumenty poddaného ľudu voči jeho často nespravodlivým feudálom treba nám ako také poznať. Samovoľne vyvolávajú u každého človeka zavrhnutie nespravodlivého feudálneho zriadenia. V 250 listoch poddaných, písaných obyčajne vzdelanými, je zachytená prostým štýlom starosť a bieda slovenských poddaných.

Zo všetkých listov badať ponížený tón voči adresátom, ľuďom vždy vyššie sociálne postaveným ako pánom, na ktorých sa neslobodný ľud sťažuje alebo prosí o chytrý zákrok proti ich ďalšiemu vydieraniu. Lenže nemožno s vydavateľom tejto publikácie v jeho úvode súhlasiť, že po feudálnom a kapitalistickom období hospodárska a socálna bieda roľníckeho ľudu bola odstránená iba v prítomnej dobe, keď všetka pôda stáva sa jeho spoločným vlastníctvom (str. 25).

Skutočnosť na Slovensku po združstevnení niektorých krajov vyzerá celkom ináč, ako si myslí alebo iným autor vydania nahovára. Takejto chyby by sa nemal dopustiť pripravovateľ historických faktov pred terajším, komunistickým režimom trápeným, ľudom. V minulosti písali listy jednotlivci i poddaní celého panstva palatínom, ba i cisárovi, napríklad list č. 120. Dnes ich však písať nik nemôže, pretože aj tá najvyššia inštancia — štát, tzv. ľudovodemokratický v ČSR je protiľudový a nijako nie podľa ľudovej chuti. Zaberá pôdu roľníkom, núti ich vstupovať

do družstiev, oddávať nemožné kontingenty a i iným spôsobom ich veľmi vykorisťuje. Ešte horšie ako za feudálnych čias. Vtedy sa pracujúci mohli aspoň brániť protestom, vzburou, útekom. A dnes? Dačo podobného znamená stratu vlastníctva a poddanskú robotu vo väzenskom kabáte.

V súvislosti s Listami poddaných treba sa aspoň slovkom zmieniť o sociálno-etickom probléme feudálnych čias. Vtedy si totiž poddaný ľud ani tak tragicky neuvedomoval svoje sociálne položenie, ako si to uvedomuje poddaný ľud dneška. Je pravda, že sa stále usiloval si ho obľahčiť a zlepšiť. Lenže prepadli by sme určitému anachronizmu, keby sme neslobodu poddaných v minulosti prirovnávali k slobode dnešných slobodných ľudí (aspoň na Západe). Okolnosti vtedy a treaz sú celkom iné. Dnes, v čase slobody, vrátila sa a panuje na Slovensku a v iných satelitných zemiach Moskvy vláda feudálov. Komunistický feudalizmus, aj keď sa skrýva pod plášťom ľudovosti, nie je žiaľbohu nijakým anachronizmom. Je to tvrdá skutočnosť mnohých národov Východu. Preto nezabúdajme na tento list, písaný v mene dnešného poddaného ľudu na Východe pod komunistickými feudálmi.

B. Valentín

BIBLIOGRAFIA DIEL J. C. HRONSKÉHO

KREMNICKÉ POVESTI. 1920
U NÁS. Novely. 1923
BRONTOVE ROZPRÁVKY. 1923
NAJMLADŠÍ ZÁVODSKÝ. Rozprávky. 1924
ZÁBAVKY STRÝCA KURKOVSKÉHO. 1924
FIRMA MOOR. Obraz v troch dejstvách. 1924
DOMOV. Novely. 1925
ŽLTÝ DOM V KLOKOČI. Román. 1927
MEDOVÉ SRDCE. Novely. 1929
SMELÝ ZAJKO. Rozprávky. 1929
PROROCTVO DR. STANKOVSKÉHO. Román. 1930
SMELÝ ZAJKO V AFRIKE. Rozprávky. 1931
CHLIEB. Román. 1931
PODPOLIANSKE ROZPRÁVKY. 1932
TOMČÍKOVCI. Novely. 1933
JOZEF MAK. Román. 1933
ZLATÝ DÁŽĎ. Rozprávky. 1933
ZLATÉ HODINKY. Rozprávky. 1934
SEDEM SŔDC. Novely. 1934
STRÝCOVO VRTIELKO. Rozprávky. 1935
SOKOLIAR TOMÁŠ. Historická povesť. 1937
BUDATÍNSKI FRGÁČOVCI. Novely. 1939
TRAJA BRATIA. Rozprávky. 1939
BUDKÁČIK A DUBKÁČIK. Rozprávky. 1940
CESTA SLOVENSKOU AMERIKOU. I., II. 1940
PISÁR GRÁČ. Román. 1940
ZAKOPANÝ MEČ. Povesti. 1940
TRI MÚDRE KOZLIATKA. Rozprávky. 1940
NA BUKVOVOM DVORE. Román. 1944
ŠMÁKOVÁ MUCHA. 1944
PREDAVAČ TALIZMANOV LIBERIUS GAIUS OD PORTA COLLINA. Novela.
V zborníku NÁDEJ VÍŤAZNÁ. 1947
ANDREAS BÚR MAJSTER. Román. 1948
SVET NA TRASOVISKU. Román. (V rukopise). 1948
ZOBRANÉ SPISY. Zv. II. 1943
Zv. V. 1942
Zv. VI. 1942
Zv. VII. 1941
Zv. VIII. 1940

Zaznamenávame

STANOVY SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV A UMELCOV

Paragraf 1. NÁZOV SPOLKU

Spolok slovenských spisovateľov a umelcov (SSSU).

Paragraf 2. SÍDLO SPOLKU

Cleveland, Ohio, USA.

Paragraf 3. CIEĽ SPOLKU

Spolok je ústrednou pracovnou a bojovnou organizáciou slovenských spisovateľov, umelcov, vedeckých a kutúrnych pracovníkov v slobodnom zahraničí, ktorá má za cieľ:

a) organizovať, koordinovať a podporovať duchovnú tvorbu svojho členstva,

b) pestovať bratskú súdržnosť, upevňovať národné povedomie a prehlbovať kresťanský humanizmus,

c) hájiť ujarmený slovenský národ a bojovať na kultúrnom poli za jeho oslobodenie a jeho prirodzené právo na samostatný život v zmysle národnom a štátnom,

d) oboznamovať slobodný svet s tyranstvom, ktoré dnes zámerne ničí a deformuje kultúrne hodnoty slovenskej minulosti a násilne potláča akýkoľvek slobodný prejav duchovnej tvorby na dnešnom Slovensku,

e) organizovať zdravú výmenu našich kultúrnych hodnôt s kultúrami iných národov.

Paragraf 4. PLNENIE CIEĽA

Spolok chce plniť svoj cieľ:

a) vydávaním vlastného časopisu,

b) vydávaním originálnej a prekladovej tvorby svojho členstva,

c) vydávaním informačných diel o slovenskej kultúre v cudzích rečiach,

d) vydávaním výberov z popredných slovenských diel v cudzích rečiach,

e) stykom a spoluprácou s inonárodnými a medzinárodnými kultúrnymi organizáciami a inštitútmi,

f) prednáškami, výstavami, filmami a inými podujatiami,

g) pamätnými spismi, ohlasmi a prehláseniami,

h) informáciami v slovenskej tlači v zahraničí a v tlači slobodného sveta,

i) umiesťovaním slovenských kultúrnych diel vo významných inonárodných kultúrnych a vedeckých inštitúciách.

Paragraf 5. ČLENOVIA SPOLKU

Členstvo spolku tvoria členovia aktívni, podporujúci, čestní a čestný predseda.

a) Aktívnym členom spolku môže sa stať každý slovenský spisovateľ, umelec, vedecký alebo kultúrny pracovník v zahraničí, ktorý bol alebo je aktívne činný na slovenskom kultúrnom poli. Uchádzač o členstvo si podá písomnú prihlášku, o ktorej rozhodne predsedníctvo spolku.

b) Podporujúcim členom spolku môže sa stať každý Slovák alebo člen iného národa, ktorý napomáha spolok po stránke morálnej a hmotnej. Členom sa stáva ten, kto prejaví písomný súhlas s výzvou predsedníctva. Počet podporujúcich členov je neobmedzený.

c) Čestným členom môže byť každý Slovák alebo člen iného národa, ktorý sa významne zaslúžil o podporovanie a zveľaďovanie slovenskej kultúry, alebo o šírenie poznatkov o nej. Čestných členov menuje riadne valné zhromaždenie na návrh predsedníctva. Čestné členstvo je doživotné. Počet čestných členov je obmedzený na desať (10).

d) Čestným predsedom spolku môže byť slovenský kultúrny alebo vedecký pracovník, ktorý svojou tvorivou duchovnou a organizačnou prácou získal si nehynúce zásluhy na slovenskom kultúrnom poli. Čestný predseda požíva všetky práva aktívnych členov, pričom je stálym poradcom predsedníctva. Jeho funkcia je doživotná. Menuje ho valné zhromaždenie na návrh predsedníctva.

Paragraf 6. POVINNOSTI A PRÁVA ČLENOV

a) Aktívni členovia vedú vzorný život po stránke morálnej, sú horliví a nekompromisní po stránke národnej a zúčastňujú sa aktívne práce, vymedzenej v programe spolku.

b) Aktívni členovia majú právo voliť, zastávať funkcie v spolku, na požiadanie predsedníctva zastupovať spolok a podávať návrhy predsedníctvu a valnému zhromaždeniu.

c) Čestní a podporujúci členovia majú právo poradné.

Paragraf 7. ORGÁNY SPOLKU

Orgánmi spolku sú: valné zhromaždenie, predsedníctvo spolku a revizori.

a) Valné zhromaždenie je hlavným orgánom spolku a tvoria ho členovia aktívni, podporujúci a čestní, pričom aktívni členovia majú právo rozhodovacie, kdežto podporujúci a čestní právo poradné. Valné zhromaždenie volí predsedníctvo spolku, dvoch revizorov, menuje čestných členov a čestného predsedu; usmerňuje a kontroluje činnosť spolku, rozhoduje vo všetkých veciach zásadnej povahy a o majetku spolku v prípade jeho zániku. Po zpráve členov predsedníctva a revizorov dáva odstupujúcemu predsedníctvu absolutórium. Valné zhromaždenie zvoláva predsedníctvo spolku, a to spravidla každé dva roky. V prípade prekážok predsedníctvo prevedie valné zhromaždenie per rollam. Valné zhromaždenie sa uznáša dvojtretinovou väčšinou hlasujúcich.

b) Predsedníctvo spolku tvoria: predseda, podpredseda, tajomník, redaktor, pokladník a dvaja prísediaci. Predsedníctvo sa schádza na pravidelné schôdzky, alebo podľa potreby. Schôdzky predsedníctva zvoláva tajomník. Predsedníctvo spolku vedie bežnú agendu spolku a presadzuje jeho program v zmysle stanov. Menuje redaktora úradného časopisu spolku, reprezentuje spolok navonok a za svoju činnosť je zodpovedné valnému zhromaždeniu, ktorému podáva o nej zprávu v úradnom časopise spolku. Predsedníctvo sa uznáša väčšinou hlasov.

c) Revizori kontrolujú agendu predsedníctva a finančného stavu spolku pred každým riadnym valným zhromaždením, ktorému podávajú o nej zprávu (písomnú) a prípadné návrhy na zlepšenie.

Paragraf 8. FINANCIE SPOLKU

a) Spolok nadobúda svoje financie na administratívu a iné výdavky dobrovoľným ročným príspevkom svojich aktívnych a podporujúcich členov.

b) Darmi jednotlivcov alebo organizácií.

Paragraf 9. ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA

Tieto stanovy nadobúdajú platnosť, keď členstvo, ktoré podpísalo písomnú prihlášku do spolku, vysloví s nimi svoj zásadný súhlas. Po schválení stanov členstvom spolku prípravný výbor prevedie v ich zmysle prvé voľby predsedníctva a čestného predsedu.

SVETLO VO TMÁCH. Homileticko-liturgický rozbor cirkevného roku. Zostavil Rev. Augustín Záň. Johnstown, N. Y.: 1955. Str. 240. $2.00.

Radlinského Nábožné výlevy, preložené do ôsmych svetových rečí, boli oddávna jednou z najlepších liturgických príručiek; a to v časoch, keď sa v liturgickom hnutí ešte len brieždilo. I keď nie rozsahom, ale jasnosťou a jednoduchosťou podania radí sa dôstojne k Radlinskému táto príručka Rev. Augustína Záňa. Liturgické poslanie, ktoré za desaťročia plnili Výlevy, môže vykonávať dnes v slobodnom svete Svetlo vo tmách. Najmä preto, že ide o najnovšie predpisy liturgie. Slovenskí veriaci po šírom svete s radosťou prijmú túto liturgickú príručku Rev. Záňa a budú z nej čerpať nielen liturgické poučenie, ale aj odhodlanie žiť s Cirkvou v jej nádhernej liturgii.

Štefan Magura. DIE ENTWICKLUNG DER THEORIE DER KOMPARATIVEN KOSTEN UND IHRE BEDEUTUNG FUER DIE GEGENWART. Thèse présentée à la Faculté de droit, Section des Sciences commerciales, économiques et sociales de l'Université de Neuchâtel, pour obtenir le grade de Docteur ès sciences commerciales et économiques. Buchdruckerei Habegger AG. Derendingen-Schweiz: 1955. Pp. 234.

MAP OF SLOVAKIA, ktorú vydal Slovenský ústav pri opátstve sv. Andreja-Svorada v Clevelande v počte 10.000 výtlačkov, sa celkom minula. Ešte pred koncom roku 1955 vyšlo II. vydanie, lebo o túto podrobnú miestopisnú mapu Slovenska je stále záujem.

THE CATHOLICS IN THE COMMUNIST COUNTRIES AND THE VATICAN RADIO. By Reverend Theodoric J. Zubek. Reprinted from THE JURIST, Vol. XV, No. 1, January, 1955. Published by the School of Canon Law, The Catholic University of America, Washington, D. C. Pp. 15.

P. Teodorik J. Zúbek, OFM, S.T.D., bývalý profesor teológie vo františkánskom seminári v Žiline zapodieva sa v tejto štúdii zaujímavou otázkou z hľadiska cirkevného práva: či a nakoľko viažu veriacich za železnou oponou nariadenia sv. Stolice, o ktorých sa nemajú možnosť dozvedieť z tlačených úradných orgánov Cirkvi, keďže komunistické vlády znemožňujú styk hierarchie a veriacich so sv. Stolicou. Na prípade Cirkvi v Česko-Slovensku (a najmä na Slovensku) poukazuje P. Zúbek na komunistické taktiky v násilnom prerušovaní stykov duchovenstva a veriacich s Vatikánom. Nakoľko biskupi nemôžu dostať do rúk Acta Apostolica Sedis, úradný orgán, v ktorom sv. Stolica vyhlasuje zákony a nariadenia, ostáva vatikánske rádio ako jediný komunikačný prostriedok medzi Vatikánom a katolíkmi za železnou oponou. Komunisti sa radi pokúšajú nahovárať katolíkom, že zákony a nariadenia sv. Stolice, rozhlasované iba vatikánskym rádiom, ich nijako neviažu. Autor štúdie ale na základe cirkevných kánonov dokazuje nad všetku pochybnosť, že promulgovanie zákonov a nariadení vatikánskym rádiom je dostatočné, aby viazalo jak duchovenstvo, tak aj veriacich. Táto pekná vedecká štúdia P. Zúbeka, OFM popri svojej všeobecnej cirkevno-právnej povahe vrhá jasné svetlo na položenie a utrpenie katolíkov na Slovensku.

MONSIGNOR JOZEF TISO — CONTROVERSIAL PERSONALITY. By Th. J. Zubek, O.F.M., S.T.D. THE HOMILETIC AND PASTORAL REVIEW, November, 1955, Vol. LVI, No. 2. Pp. 121-126.

Je to pokojné a vecné nastolenie osudu a smrti prvého prezidenta Slovenskej republiky, slovenskej otázky a slovenských dejín posledných troch desaťročí, ako sa ony črtajú v životných osudoch a politickom dejstvovaní Dr. Jozefa Tisu. Táto štúdia Dr. Zúbeka je určená predovšetkým pre americké duchovenstvo. Slovákom nepriateľská propaganda znetvorila v nejednom ohľade historické skutočnosti. Autor článku rozoberá otázky ako: Slovenské duchovenstvo a politika, Jozef Tiso v pražskom parlamente, Tiso ako predseda Hlinkovej slov. ľudovej strany, Tiso prezident Slovenskej republiky, základy a komponenty Tisovej politiky, koniec Msgra Tisu. V záverečnej kapitole, ktorú nadpisuje slovami Osservatore Romano ',Martyr of love", P. T. Zúbek, OFM cituje slová úradných vatikánskych kruhov po vražde Msgra Jozefa Tisu: "Ako martýr lásky k svojej vlasti, Dr. Tiso bude žiť v katolíckom slovenskom národe." (Os. Rom., 28. apríla 1947) Svoj dokumentovaný a pokojný článok končí autor týmito slovami: "Msgr. Tiso lives in the Slovak nation as a hero and martyr. To the Slovaks he is a symbol of a crusader for the God-given rights of the Slovak nation. The Slovak republic, with its six years of successful existence, is an actuality that cannot be eradicated from history. The Slovaks at home and abroad in the absolute majority stand behind the ideals for which Msgr. Tiso, president of the Slovak Republic, lived and died."

Michael Lacko, S.J., prof. Hist. In Pont. Inst. Orientali. UNIO UŽHORODENSIS Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica. Orientalia Christiana Analecta 143. Pont. Institutum Orientalum Studiorum, Roma: 1955. Pp. X—276.

Dizertačná práca prof. Dr. Michala Lacku, S.J. s množstvom dokumentov z vatikánskych archívov, uverejnených po prvý raz. Ku knihe sa v odbornom posudku vrátime.

Slovenský salezián P. A. Paulíny je členom redakčného zboru katolíckeho mesačníka Meridiano, ktorý vychádza v Toríne. Tento mesačník, vydávaný na spôsob Výberov, je výborne redigovaný a prináša nielen svetové aktuality, ale aj množstvo dobrého katolíckeho čítania na 96 stranách.

JÁNOŠÍKOVSKÁ TRADÍCIA NA SLOVENSKU. Andrej Melicherčík. Vydalo Nakladateľstvo Slovenskej Akadémie vied a umení v Bratislave, 1952, str. 302, cena viaz. 130 Kčs. Recenziu o tomto diele prinesieme v budúcom čísle.